

Raport

Aktywność społeczno- polityczna młodzieży w Polsce w latach 2015-2021

O autorze

Dr Krzysztof Tenerowicz – dziennikarz, ekonomista i wykładowca akademicki. Doktor nauk ekonomicznych, specjalizujący się w tematyce finansowania i funkcjonowania mediów. W przeszłości członek zarządu Radia Kraków, dyrektor generalny tej stacji, członek rad programowych Radia Rzeszów i TVP Rzeszów. Założyciel i prezes Centrum im. Władysława Grabskiego, pomysłodawca projektów takich jak m.in. Akademia Patriotyzmu, Akademia Samorządu czy Akademia Nowych Mediów. Wykładał m.in. na KSB Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Akademii Ignatianum i Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.

O fundacji

Fundacja Centrum im. Władysława Grabskiego powstała w 2013 roku z myślą o upowszechnianiu wiedzy o działaniach, wartościach i dziedzictwie patrona Fundacji. Jej celem jest także wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości, edukacji ekonomicznej, finansowej, politycznej oraz historycznej. Nasze cele realizujemy poprzez działalność wydawniczą i publicystyczną, organizowanie spotkań, konferencji oraz paneli tematycznych z opisywanego zakresu. Swoje działania Centrum Grabskiego adresuje w szczególności do ludzi młodych, zwłaszcza uczniów i studentów, którym będzie wskazywało drogę osobistego rozwoju oraz zawodowego spełnienia. W swoich działaniach łączymy idee konserwatyzmu i innowacji, patriotyzmu gospodarczego z otwartością na świat oraz przedsiębiorczości i społecznej odpowiedzialności. Za swój cel uważamy także wspieranie wartościowych inicjatyw realizowanych przez ludzi młodych, szczególnie w sferze gospodarki, historii, nauki, kultury i edukacji.

Fundacja Centrum im. Władysława Grabskiego
ul. Wielicka 42/103, 30-552 Kraków

centrumgrabskiego.pl | e-mail: sekretariat@centrumgrabskiego.pl | tel. 533 514 185

Projekt sfinansowano ze środków Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030. Zadanie: Edukacja młodzieży w zakresie wiedzy ekonomicznej i historycznej połączona z rozwojem instytucjonalnym Fundacji Centrum im. Władysława Grabskiego w latach 2020-2022.

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności -
Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji
Obywatelskich na lata 2018-2030

Spis treści

Wstęp.....	4
Okoliczności społeczno-polityczne w latach 2015-2021.....	7
Młodzież w ujęciu teoretycznym.....	10
Pokolenie Y kontra generacja Z.....	14
Zaangażowanie polityczne młodych Polaków	15
Deklarowane poglądy i postawy polityczne młodych Polaków.....	17
Zaangażowanie młodzieży – interpretacja danych	25
Aktywność społeczna młodzieży	29
Młodzież apolityczna, ale coraz bardziej spolaryzowana?	30
Pokolenie Z – próba analizy.....	32
Dlaczego młodzież nie partycypuje politycznie?	35
Nowe pokolenie młodych Polaków – jakie będzie?	37
Bibliografia	39

Wstęp

Okres od 2015 do 2021 roku to czas, który w istotny sposób zmienił realia życia społeczno- politycznego w Polsce. Jego początek wyznacza przełomowy rok podwójnych wyborów - parlamentarnych i prezydenckich, który wraz ze zwycięstwem prawicy doprowadził do radykalnej zmiany na scenie politycznej, dając początek rządowi Zjednoczonej Prawicy z Beatą Szydło na czele oraz wygraną w wyborach prezydenckich Andrzeja Dudy, wywodzącego się z Prawa i Sprawiedliwości. Omawiany okres zamyka apogeum pandemii koronawirusa w 2021 roku i wszystkie związane z tym faktem konsekwencje - w tym m.in. przymusowa i przedłużająca się izolacja społeczna, która w istotny sposób zakłóciła normalne funkcjonowanie społeczeństwa, szczególnie silnie uderzając w młodych obywateli - głównie z uwagi na ich utrudniony dostęp do nauki czy problemy w bezpośrednich relacjach z rówieśnikami. W konsekwencji zdecydowanej reakcji państwa na pandemię, w latach 2020-2021 debata publiczna podporządkowana była w dużej mierze temu zagadnieniu. Następstwa walki z pandemią dla systemu ochrony zdrowia, życia społecznego i gospodarczego stały się osią ożywionej dyskusji prowadzonej zarówno przez klasę polityczną jak i ogół społeczeństwa.

Jak w tym burzliwym okresie wyglądała aktywność społeczna i polityczna najmłodszych Polaków? Czy doświadczenie zmiany politycznej 2015 roku na trwałe zwiększyło zainteresowanie młodzieży sprawami publicznymi i ugruntowało obserwowaną wtedy tendencję wzrostu poglądów konserwatywnych i prawicowych? Czy może też stało się inaczej i młodzież, zwykle przecież przekorna wobec zastanej rzeczywistości, po jakimś czasie zaczęła się „nudzić” tradycyjnymi wartościami, coraz więcej czasu i zaangażowania poświęcając agendzie ekologiczno-lewicowej, a chwilami wręcz lewackiej? A może jest jeszcze inaczej - i z biegiem lat wzrost zainteresowania sprawami społeczno-politycznymi młodych ludzi można postrzegać bardziej jako deklaracyjny i pozorny, podczas gdy młodzież z takiej aktywności zdaje się rezygnować?

W niniejszym opracowaniu, porównując dostępne dane i diagnozy badawcze, zastanowimy się czy zmienności postaw i zachowań młodych ludzi, jakie można było zaobserwować w latach 2015-2021, nie należy w pierwszym rzędzie tłumaczyć tym, że mówimy o przedstawicielach pokolenia „Z”. O generacji „Z” mówi się najczęściej (Alex

Williams, Frank Magid, Bruce Horovitz) jako o pokoleniu osób urodzonych po 1993 bądź 1995 roku, albo między 1997 i 2010 rokiem. Byliby więc to ludzie, którzy w interesującym nas okresie przeżywali trzecią dekadę swojego życia (średnio w wieku od 22 do 28 lat). Zdaniem niektórych, jest to pierwsza generacja w pełni i od samego początku istniejąca w świecie cyfrowym, a więc czerpiąca wiedzę z internetu, mająca własne słownictwo, dzieląca się oraz nawiązująca relacje społeczne – także za pośrednictwem sieci) Podkreśla się, że przy tym, że jest to generacja bardzo różnorodna i różnorodność akceptująca, definiowana na zmienianie świata, choć późno się usamodzielniająca. Być może więc owa zbyt duża zmienność młodych z pokolenia „Z” – staje się poważnym wyzwaniem dla naukowców, ale 2 także socjologów i polityków, którzy próbują za dynamicznie zmieniającym się głosem przedstawicieli pokolenia „Z” nadążyć.

Okoliczności społeczno-polityczne w latach 2015-2021

W 2015 roku rządził Polską (do czasu jesiennych wyborów parlamentarnych) rząd koalicji PO-PSL pod przewodnictwem Ewy Kopacz. Prezydenturę sprawował Bronisław Komorowski, wywodzący się z tego samego obozu politycznego. Stopa bezrobocia wynosiła: 11,9 proc.¹, chociaż wśród ludzi młodych było ono blisko dwukrotnie wyższe – osiągając w IV kwartałe 2014 r. 22,0 proc.².

Na wydarzenia polityczne roku 2015 w Polsce silnie wpłynął kontekst międzynarodowy, a szczególnie trwający w Europie Zachodniej kryzys migracyjny oraz dyskusja na temat poparcia lub sprzeciwu sił politycznych oraz społeczeństwa wobec perspektywy partycypacji Rzeczypospolitej w unijnym podziale opieki nad imigrantami. Na społeczne emocje wpływały z pewnością także islamistyczne zamachy terrorystyczne w Europie Zachodniej (m.in. na redakcję satyrycznego pisma Charlie Hebdo w Paryżu na początku 2015 roku i klub Bataclan – także w Paryżu, w listopadzie tego samego roku)³.

W wyniku podwójnych wyborów w 2015 roku doszło do zmiany politycznej. Najpierw w wyborach prezydenckich nieoczekiwanie i wbrew sondażom wygrywa kandydat Prawa i Sprawiedliwości Andrzej Duda. W tym samym roku Zjednoczona Prawica zdobyła także władzę w parlamencie, wygrywając we wszystkich grupach wiekowych (także wśród młodzieży)⁴, a premierem została Beata Szydło.

Gabinet Beaty Szydło (rządzący do grudnia 2017) zrealizował wiele projektów istotnych z perspektywy młodych obywateli. Wprowadzono program Rodzina 500+, który realizował sztandarową zapowiedź wyborczą prawicy. W ramach kompleksowej reformy oświaty zlikwidowano natomiast obowiązek szkolny sześciolatków, zdecydowano o likwidacji gimnazjów i tym samym o powrocie do ośmioletniej szkoły podstawowej i 4/5-letniej szkoły średniej. Zdecydowano również o powołaniu Wojsk Obrony Terytorialnej, dając młodym Polakom szansę na większe zaangażowanie w obronność kraju. W obliczu poprawiającej się

¹ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2021,4,1.html>

² Za: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Wydział Analiz i Statystyki, Sytuacja na rynku pracy osób młodych w 2014 roku: <https://archiwum.mrips.gov.pl/download/gfx/mpips/pl/defaultopisy/9158/1/1/-SYTUACJA%20NA%20RYNKU%20PRACY%20OSOB%20MLODYCH%20W%202014.pdf>

³ Onet.pl, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/rok-2015-24-wydarzenia-ktorymi-zyla-polska-i-swiat/qjfyw0>

⁴ Exit poll, Ipsos, <https://tvn24.pl/polska/wybory-jak-glosowali-mlodzi-a-inni-wyborcy-ra589048-3316225>

sytuacji gospodarczej (bezrobocie spadało do poziomu 10,2 proc w 2016 r.⁵ i 8,5 proc w 2017 r.⁶), podjęto decyzję o przyjęciu Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (tzw. Plan Morawieckiego), mającej na celu wydobycie Polski z „pułapki średniego dochodu” i dającej młodym ludziom lepsze perspektywy na rodzimym rynku pracy. Ogłoszono także program Mieszkanie+, który miał służyć ułatwieniu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych przez młodych, zakładających rodziny Polaków. W cieniu sukcesów gospodarczych obserwowano w Polsce kolejne etapy wewnętrznego sporu o sądownictwo i sporu z Unią Europejską o „praworządność”.

Warto dodać, że jeszcze w roku 2015 rozpoczął się polityczny spór o reformę wymiaru sprawiedliwości (Trybunał Konstytucyjny), który w bezpośrednim stopniu przyczynił się do powstania Komitetu Obrony Demokracji. Dużym medialnym echem odbijało się w tym czasie równocześnie procedowanie przez Sejm RP obywatelskich projektów dotyczących przepisów aborcyjnych, przyjęcie w pierwszym czytaniu antyaborcyjnego projektu „Stop aborcji” (450 tys. podpisów) oraz odrzucenie proaborcyjnego projektu „Ratujmy kobiety” (215 tys.). Gwałtowna reakcja lewicy, wyprowadzenie kilkunastu tysięcy ludzi na ulice (tzw. czarny protest) przy sprzyjającej otoczce mainstreamowych mediów tworzyło wrażenie ogólnokrajowej zrywu i skłoniło rząd do odrzucenia projektu w II czytaniu. Z perspektywy czasu można stwierdzić, że kwestia ta, jako szczególnie istotna dla młodzieży i aktywizująca młodych Polaków, rozgrzała emocje po obu stronach politycznego sporu. Jej medialny oddźwięk wzmacniała nadmierna uwaga, jaką poświęcały jej niektóre media, była ona także niewątpliwie jednym z tematów wywołujących poruszenie w mediach społecznościowych, jednak można stwierdzić, że jej polityczne znaczenie było przeceniane.

W czasie rządów Mateusza Morawieckiego (2017-2019) w polskiej gospodarce utrwały się korzystne trendy, w tym przede wszystkim ciągły spadek bezrobocia (w 2018 - do 6,8 proc.⁷, a w 2019 - do 6,1 proc.⁸). Pierwszy gabinet Mateusza Morawieckiego kontynuował realizację programów wdrożonych w czasach rządów Beaty Szydło. Wprowadzano kolejne instrumenty stymulujące wzrost gospodarczy takie jak obniżka CIT dla tzw. małych firm czy wprowadzenie tzw. „małego ZUS-u”. Jednocześnie kontynuowano działania na rzecz wsparcia polskich rodzin, np. wprowadzając program 300+ czyli 300 zł

⁵ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

⁶ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

⁷ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

⁸ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

dla każdego ucznia rozpoczynającego edukację, program „Mama 4+” – czyli wprowadzenie świadczenia równego najniższej emeryturze dla matek co najmniej czworga dzieci, które nie wypracowały swojej emerytury; rozszerzenie programu Rodzina 500+ na każde dziecko oraz wprowadzenie zerowego PIT-u dla osób do 26. roku życia. Wprowadzono także dodatkowe wsparcie dla seniorów w postaci trzynastej emerytury. Istotną okolicznością z perspektywy zainteresowania młodych ludzi agendą ekologiczną było wprowadzenie rządowego programu „Czyste powietrze”, który miał na celu wsparcie obywateli w wymianie źródeł ciepła w ich domach na zeroemisyjne oraz wsparcie w termomodernizacji budynków mieszkalnych.

Należy wspomnieć, że w czasie trwania pierwszego rządu Mateusza Morawieckiego wprowadzono praktycznie całkowity zakaz handlu w niedzielę oraz obserwowano dalszy ciąg sporu o sądownictwo i „praworządność”. W odpowiedzi na związane z tym protesty uliczne, prezydent Andrzej Duda zdecydował się zawetować ustawę o Sądzie Najwyższym i KRS. W okresie tym wprowadzono także reformę prawa wyborczego dla samorządów, wprowadzając limit dwóch kadencji na stanowiskach wójtów, burmistrzów i prezydentów, wydłużając jednocześnie kadencję samorządową z 4 do 5 lat (po raz pierwszy wybory samorządowe na tych zasadach przeprowadzone zostały w 2018 roku).

Po wyborach parlamentarnych w 2019 roku, w których – podobnie jak w 2015 r. - także zwyciężyła Zjednoczona Prawica, Mateusz Morawiecki kontynuował swoją misję jako prezes Rady Ministrów. Tendencja spadku bezrobocia utrzymywała się do roku 2020 (kiedy to wyniosło ono 5,5 proc.⁹), by nieznacznie podnieść się w 2021 roku (do poziomu 6,5 proc.¹⁰) z powodu perturbacji na rynku pracy, do których przyczynił się w 2020 roku wybuch pandemii koronawirusa i związane z nim ograniczenia w funkcjonowaniu wielu dziedzin gospodarki (tzw. lockdown), które uderzyły głównie w branżę usługowe.

Realizacja programu drugiego gabinetu Mateusza Morawieckiego została utrudniona pandemią SARS-CoV-2 i sprawami związanymi z ochroną zdrowia i życia. Niezależnie jednak od tego dramatycznego kontekstu, cały czas trwały w Polsce spory dotyczące sądownictwa i „praworządności”, co w tym okresie zostało powiązane z relacjami finansowymi Polski i Unii Europejskiej (kwestia uzależnienia wypłat z Krajowego Planu Odbudowy od realizacji unijnych poleceń dotyczących reformy sądownictwa). Dodatkowymi wyzwaniem okazały się negocjacje z Czechami w sprawie dalszego funkcjonowania kopalni Turów oraz interwencja

⁹ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

¹⁰ Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2021, GUS.

Komisji Europejskiej w ów spór, a także kryzys migracyjny, do którego prowadziły działania hybrydowe wywołane na granicy polsko-białoruskiej oraz rosnący wzrost napięcia w stosunkach rosyjsko-ukraińskich.

Znaczne emocje społeczne wywołał wyrok Trybunału Konstytucyjnego z października 2020 roku, który uznał aborcję eugeniczną za niezgodną z polską Ustawą zasadniczą, co – mimo trwania pandemii – wywołało uliczne protesty z udziałem ludzi młodych oraz falę antyklerykalnej przemocy i aktów wandalizmu.

W trakcie funkcjonowania drugiego gabinetu Mateusza Morawieckiego istotnym zagadnieniem stała się kwestia napięć, jakie wywoływały w społeczeństwie obostrzenia sanitarne mające na celu ochronę społeczeństwa przed SARS-CoV-2 i złagodzenie pandemicznego kryzysu w systemie ochrony zdrowia. Warto jednak zauważyć w tym kontekście, że protesty antypandemiczne przetaczały się nie tylko przez Polskę, lecz przez całą Europę i z pewnością nie były wyłącznie domeną ludzi młodych.

Młodość w ujęciu teoretycznym

Zanim przedstawimy dane i tezy badawcze dotyczące aktywności społeczno-politycznej młodzieży w Polsce, warto przedstawić różnorodne perspektywy badawcze dotyczące tego zagadnienia.

I tak, Samuel N. Eisenstadt, reprezentujący funkcjonalistyczny punkt widzenia, zwraca uwagę na specyficzne cechy charakterystyczne dla młodych, które predestynują ich do pełnienia określonych ról społecznych. Według niego młodzież znajduje się w fazie przejściowej między wczesnymi a późniejszymi etapami socjalizacji. Skoro nie są oni w pełni przygotowani do samodzielnej egzystencji, często skupiają się w grupach rówieśniczych, które spełniają ich potrzeby tożsamościowe, bezpieczeństwa i transferu wiedzy właściwej dla dorosłości, pomagając w ten sposób zachować harmonię społeczną.

Z kolei podejście oparte na kulturze widzi młodzież jako podmioty z unikalną kulturą, różniącą się od tej dorosłych. Przykładem jest teoria Margaret Mead dotycząca adaptacji młodzieży do dominującej kultury, jej nauki i przekazywania kolejnym generacjom. Mead

identyfikuje trzy typy kultur: postfiguratywną, w której wartości i normy są stałe, konfiguracywną, gdzie młodzież korzysta z dorobku poprzedników, tworząc własne ścieżki, oraz prefiguratywną, w której to młodsze pokolenie instruuje starszych w zrozumieniu współczesnego świata. Inna perspektywa, zaproponowana przez Karla Mannheima rozumie młodzież przez pryzmat pokoleniowy, twierdząc, że pokolenie to nie tylko zbiorowość urodzona w podobnym czasie, ale grupa połączona wspólnymi doświadczeniami¹¹.

W klasycznej koncepcji przedstawionej przez Helmuta Schelskiego termin „młodzież” odnosi się do okresu pomiędzy latami dziecięcymi a wiekiem dorosłym. Z drugiej strony, Wincenty Okoń definiuje ten czas jako lata od 17. do 18. roku życia, trwające aż do 22. lub nawet 25. roku życia. W świetle powyższych definicji, młodzież to osoby w konkretnym przedziale wiekowym, które przechodzą przez liczne transformacje, zarówno biologiczne, jak i psychiczne. Są one również zobowiązane do spełnienia pewnych zadań, których pomyślne ukończenie umożliwia ich klasyfikację jako dorosłych. Kluczowym celem w tym etapie jest ukształtowanie własnej tożsamości¹².

Według Teorii Friedricha H. Tenbruck’a młodzież charakteryzuje się jako jednostka społeczna, której członkowie dzielą się określonym poczuciem tożsamości, podobnymi siłami kształtującymi ich oraz powiązaniem międzygrupowymi. Tenbruck postrzega młodzież jako społeczność zjednoczoną przez wspólne wartości, postawy i świadomość. Ta grupa ma również swoją perspektywę historyczną i jej ewolucja jest ściśle związana z przemianami w społeczeństwie. Bazując na tych obserwacjach, Tenbruck przewiduje, że młodzież stopniowo zyska większe znaczenie w społeczeństwie, osiągając ostatecznie dominującą pozycję. Jego teorie opierają się na obserwacjach społeczeństw postindustrialnych, w tym na:

- rozciągnięciu się okresu młodości, kiedy ludzie przez znaczną część życia są klasyfikowani jako młodzi,
- nasilaniu się skrajnych postaw młodzieńczych w krajach rozwiniętych, charakteryzujących się niestabilnością, chwiejnością czy poszukiwaniem nowych przeżyć,
- wzroście niezależności młodzieży, powstawaniu subkultur młodzieżowych,
- infatylizacji kultury, gdzie młodość jest celem samym w sobie i zdobywa przewagę

¹¹ Myszka L., Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży – przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi10_14746_-kse_2013_4_2_10

¹² Myszka L., Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży – przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013

miejsce w społeczeństwie,

- zbliżaniu się do siebie młodych ludzi z różnych krajów rozwiniętych.

Mimo wyodrębnienia się młodzieży, jej społeczne funkcje nie mają jasno określonych ram, a społeczeństwo nie ma klarownych oczekiwań wobec niej. To prowadzi do niepewności i podatności na różnorodne wpływy. Reklama i media wykorzystują tę sytuację, celując właśnie w młodych ludzi¹³.

Współcześnie młodzi ludzie mają istotne znaczenie w kontekście społecznym. Kreują swoją kulturę, wyrażają unikalne wzory postępowania i aktywnie uczestniczą we wszystkich aspektach życia społecznego. Dlatego wiele osób pragnie zachować młodzieńczą energię, dbając o swój wygląd, zdrowie i adaptując nowatorskie sposoby myślenia. Wzrost zainteresowania młodością częściowo można przypisać wpływom społeczeństw zachodnich i narastającym zjawiskom globalizacyjnym które czynią młodzież głównym konsumentem kultury¹⁴.

Koncepcję kultury jako kluczowego elementu w percepcji młodzieży podkreśla również Józef Chałasiński, twierdząc, że „młodość to nie tylko biologiczny etap życia, ale też kulturowa instytucja” ukształtowana przez społeczno-kulturowe otoczenie. Młodość jest okresem wolności, ograniczonej odpowiedzialności społecznej, zależności finansowej oraz etapem przed założeniem rodziny. Według niego, to społeczne normy, a nie biologiczne parametry, decydują o charakterze, granicach i czasie trwania młodości. Społeczności precyzyjnie definiują oczekiwania, role i prawa młodzieży, ponieważ gwarantuje to ciągłość i przetrwanie ich kultury¹⁵.

Krakowski politolog dr Radosław Marzęcki zauważa, że zarówno publicystyczne, jak i naukowe (głównie socjologiczne i psychologiczne) ujęcia problematyki młodzieży akcentują jej potencjał sprawczy. Jak pisze, „przyjmują one zwykle jedną z dwóch postaci: negatywną lub pozytywną i najczęściej zawierają się w dylemacie: „czy młodzież jest zwiastunem przemian, czy poprzez działania destrukcyjne zmiany społeczne hamuje [...]?” (Zielińska). Niezależnie jednak od ogólnego wydźwięku narracji o roli młodzieży „w” i „dla” społeczeństwa, dominuje w nich przekonanie, że młodzi ludzie stanowią zwykle swoisty czynnik zmiany (Gliński).

¹³ Pawliczuk W., Definicje terminu „młodzież” – przegląd koncepcji, Postępy Nauk Medycznych 2006. <https://ppm.wum.edu.pl/info/article/WUM7f6d0e9eb6734866bf9ba95bde6735ad/>

¹⁴ Myszka L., Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży – przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2013

¹⁵ Pawliczuk W., Definicje terminu „młodzież” – przegląd koncepcji, Postępy Nauk Medycznych 2006.

Wielu badaczy wprost określa młodzież mianem „ważnego aktora zmiany społecznej” (Koseła), „nosiela zmiany społecznej” (Karwat), „siły sprawczej zmian” (Szafraniec) czy „prekursora cywilizacyjnych zmian” (Kurzępa). Zachowania wyborcze młodych ludzi mogą stanowić również źródło politycznej zmiany. I chociaż historycznie można wskazać wiele przykładów młodzieżowych działań zbiorowych, dających impuls sprawczy w sensie politycznym (obierając strategię buntu wobec ustanowionego porządku), to – jak twierdzi Krystyna Szafraniec – „czasy, w których młodzież inicjowała bunty, bądź w nich aktywnie uczestniczyła należą już do przeszłości”.

Z jednej strony, wielu badaczy podkreśla relatywnie niewielki wpływ młodego elektoratu na ostateczne wyniki wyborów, zwracając szczególną uwagę na fakt, że frekwencja wyborcza wśród tej kategorii obywateli jest zwykle najniższa, a polityka przestała być istotnym tematem obecnym w ich codziennym życiu. Z drugiej, jednak warto mieć na uwadze, że młodzi ludzie (których w wieku 18–24 lata jest w Polsce ponad 3 mln 400 tys., a w wieku 18–25 lat: ponad 4 mln) ilościowo stanowią potencjał zmiany, który może znacząco determinować szanse poszczególnych partii politycznych w wyborczej rywalizacji. Tę wiedzę posiadają liderzy partii politycznych, które – mimo to – rzadko starają się kreować długotrwałe relacje z młodym pokoleniem wyborców, nie dostrzegając młodzieżowych problemów, nie wynosząc ich do rangi tematów dla publicznych sporów, a w końcu – instrumentalnie wykorzystując jego ilościowy potencjał na potrzeby konkretnej rywalizacji wyborczej. Stąd młodych wyborców wciąż należy rozpatrywać w kategoriach niezagospodarowanej politycznej niszy” (Marzęcki).

Problem ten dostrzega również Mirosław Karwat, wspominając, że młodzież „często występuje jako siła uderzeniowa właściwych sił politycznych”, a nawet „jako narzędzie do walki ze starym”, a „w ogniu walk partyjno-ideologicznych może być «rozparcelowana»”. Dzieje się tak na skutek niestabilności ich poglądów politycznych, które niejednokrotnie w młodym wieku dopiero się krystalizują, a kluczowe umiejętności, zasoby i zainteresowanie sprawami politycznymi – jak twierdzi Gema M. Garcia Albacete – rodzą się i rozwijają wraz z pojawieniem się obowiązków związanych z dorosłym życiem.

Młody elektorat cechuje przede wszystkim: 1) słabe poczucie związku z partiami politycznymi; 2) niski poziom lojalności z partią, na którą wcześniej oddawano; 3) krytycyzm wobec elit politycznych w ogóle, 4) motywacja do głosowania według logiki „najmniejszego zła” lub „nowego ugrupowania” (to były główne motywy głosowania młodych ludzi w roku 2011. Młodzież jest kategorią, której nie należy postrzegać przez pryzmat homogeniczności.

Wewnętrzne zróżnicowanie – często niedoceniane na poziomie dyskursów publicystycznych czy potocznych – stanowi immanentną cechę tej grupy obywateli. Pluralizm poglądów był podkreślany przez badaczy postaw młodzieżowych już w latach 90. XX wieku. Zawsze więc odnajdziemy młodych wyborców popierających „aktualny układ rządzący”, jak i zwolenników partii „proponujących poważne korekty”. Ci drudzy stanowią naturalne audytorium dyskursu zmiany, na co zwracają uwagę Krystyna Skarżyńska i Krzysztof Chmielewski: to ci, którzy „postrzegają sytuację w Polsce jako gorszą niż była kiedyś i upatrują w niej nową, niekomunistyczną formę dyktatury”. Z kolei Jan Garlicki opisywał ówczesną młodzież, akcentując jej „nastawienie na zmiany” polityczne¹⁶.

Pokolenie Y kontra generacja Z

Analizując uwarunkowania i wyzwania związane z zagadnieniem partycypacji wyborczej młodych Polaków, Adam Kądziela pisał w 2019 roku, że podstawowym problemem badacza jest brak powszechnie akceptowanej definicji terminu „młodzież”¹⁷. Ta definicja jest często zależna od kontekstu analizy. Mimo wielu prób ustandaryzowania pojęcia w różnych badaniach i raportach, wydaje się, że jednoznaczne zdefiniowanie jest niewykonalne. W dyskusjach publicznych słyszymy różne etykiety dotyczące młodzieży, takie jak „stracone pokolenie”, „pokolenie Y i Z”, „millenialsi” czy „pokolenie Ikea”. Różne wydarzenia historyczne i społeczne kształtują światopogląd różnych generacji, co pozwala na zidentyfikowanie ich unikalnych cech. Dwa główne elementy wpływające na sytuację i postrzeganie rzeczywistości przez młodych ludzi w Polsce, w wieku 18-29 lat, to brak doświadczenia z czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz wejście Polski do Unii Europejskiej. W publicznym dyskursie dotyczącym wyzwań stojących przed młodymi ludźmi dominują etykiety takie jak „Pokolenie Y” czy „Pokolenie Z”, które służą do uogólnień i identyfikowania ogólnych właściwości. „Pokolenie Y” jest terminem zaproponowanym w 1993 roku przez magazyn „AD Age” i odnosi się do osób urodzonych pomiędzy 1984 a 1997 rokiem. Te osoby dorastały w okresie

¹⁶ Marzęcki R., Młodzi wyborcy jako audytorium „dyskursu zmiany” w 2015 roku, *Przegląd Politologiczny* 2017;1

¹⁷ Kądziela A., Partycypacja wyborcza młodych Polaków – uwarunkowania i wyzwania, *Prawo i Polityka*, 2019;9

znaczących zmian społecznych, takich jak ewolucja struktury rodziny i rosnące zainteresowanie rozwojem dzieci. W porównaniu do starszych pokoleń są bardziej pewni siebie, lepiej wykształceni, ambitni, skoncentrowani na osiągnięciach, mobilni i zwinne w obszarze technologii. Niemniej jednak, ich sytuacja finansowa nie zawsze odpowiada ich aspiracjom, co wynika zarówno z ich własnych oczekiwań, jak i ogólnej sytuacji ekonomicznej i demograficznej. Warto również zauważyć, że dla „Pokolenia Y” decydującym czynnikiem identyfikacji jest podobna sytuacja materialna, a nie wspólne wartości czy cele. To wpływa na ich podejście i brak zaufania do elit politycznych. W porównaniu ze starszymi pokoleniami, przedstawiciele „Pokolenia Y” są bardziej sceptyczni wobec politycznych obietnic. W kontekście tych rozmów, istotne jest również zrozumienie „Pokolenia Z” – które w interesującym nas okresie uzyskuje prawa wyborcze. Mimo ograniczonej ilości badań, można zauważyć pewne cechy charakteryzujące to pokolenie. Są oni bardziej zaznajomieni z technologią w porównaniu do swoich poprzedników, ale mogą też mieć trudności w nawiązywaniu bezpośrednich relacji i współpracy. Wydaje się, że dla nich ważne jest bycie na bieżąco, uczestniczenie i dokumentowanie swojego życia, często za pomocą smartfonów. Jeśli chodzi o formalne definicje, różne źródła prawnicze i badawcze przedstawiają różnorodne granice wiekowe dla młodzieży. Często są one związane z kluczowymi momentami w życiu, takimi jak zakończenie dzieciństwa czy wejście na rynek pracy. W Polsce, gdzie edukacja jest obowiązkowa do 18 roku życia, za młodzież uznaje się osoby, które ukończyły 18 lat, posiadają pełną zdolność do czynności prawnych i prawo wyborcze, ale nie są starsze niż 30 lat.

Zaangażowanie polityczne młodych Polaków

Od lat 90. XX wieku, zainteresowanie sprawami politycznymi wśród mieszkańców Polski generalnie pozostaje stabilne. Wielu z nich ma umiarkowane zainteresowanie wydarzeniami politycznymi. Analiza danych z 1989 do 2015 roku wskazuje na pewne fluktuacje, takie jak wzrost zaangażowania w 1995 roku. Przez większość tego okresu zainteresowanie wahało się w przedziale 8–14%. Istotniejszym jednak fenomenem jest duża grupa ludzi – od 35 do 49% populacji – która jest mało lub wcale zainteresowana polityką. Rok

2015 przyniósł pewne ożywienie zainteresowania, co miało związek z dwiema kampaniami wyborczymi. Wyraża się to nie tyle w zwiększonej liczbie osób śledzących politykę, co w spadku liczby tych, którzy jej nie śledzą – ten odsetek spadł o 10 punktów procentowych od 2013 roku i wynosił 36% w pierwszych trzech kwartałach 2015 roku.

Młodsze pokolenie, w wieku 18-24 lat, również wykazuje zmienne zainteresowanie polityką, ale warto podkreślić, że wskaźnik braku zainteresowania jest u nich wyższy niż w przypadku całej populacji. W ciągu ostatnich 26 lat młodzież rzadko deklaruwała duże zainteresowanie polityką (13% respondentów), natomiast większość mówiła o słabym (25-37%) lub braku zainteresowania (16-27%). Badanie przeprowadzone w wrześniu 2019 roku przez Centrum Badań Marketingowych INDICATOR wskazało, że aż 90,7% młodych ludzi ocenia własne zaangażowanie w politykę jako niskie. Ma to wpływ na ich udział w życiu społeczno-politycznym. W tej samej ankiecie większość respondentów (47,6%) oceniła zaangażowanie rówieśników jako przeciętne, podczas gdy 63,2% uważało, że ich rówieśnicy są mało zaangażowani w politykę. Za najważniejsze motywy udziału w życiu społecznym młodzi wymienili wartości (50,2%), poczucie odpowiedzialności (41,8%) i doświadczenie zawodowe (38,1%). Natomiast w polityce dominują kwestie materialne i pragmatyczne, takie jak korzyści finansowe (45,7%), zdobywanie doświadczeń (42,4%) i budowanie sieci kontaktów (38,1%).

Głównymi przeszkodami w zaangażowaniu młodych ludzi w politykę są negatywny wizerunek polityków (32,9%) oraz poczucie braku wpływu na rzeczywistość (25,1%). Lenistwo, brak czasu i umiejętności były mniej często wymieniane jako bariery. Z badania wynika też, że młodzi ludzie chętnie uczestniczą w inicjatywach społecznych, takich jak zbiórki pieniędzy (76,2%), ale tylko niewielki odsetek (0,4%) angażuje się w inicjatywy polityczne. Równie niewiele, tylko 22% młodszych respondentów i 12% w wieku 26-35 lat, angażuje się w wolontariat. Co ciekawe, tylko 1% młodzieży do 30 roku życia jest zaangażowana w działalność partii politycznych lub organizacji harcerskich. W badaniu zaobserwowano też, że istnieje związek między zainteresowaniem polityką a orientacją polityczną. Najbardziej zaangażowane są osoby o przekonaniach prawicowych (48%) i centrowych (26%). Jednak wśród elektoratu centrowego dominuje umiarkowane i słabe zainteresowanie polityką. Co więcej, 62% osób niezainteresowanych polityką nie potrafi określić swoich przekonań politycznych.

Deklarowane poglądy i postawy polityczne młodych Polaków

Raport „Poglądy polityczne młodych Polaków a płeć i miejsce zamieszkania” zaprezentowany przez Centrum Badania Opinii Społecznej w marcu 2021¹⁸ przyniósł interesujące dane dotyczące dynamiki zmian poglądów obserwowanych wśród młodzieży w latach 2015-2020. W pierwszej kolejności badacze CBOS analizowali korelację w poglądach politycznych z płcią. „W roku 2015, kiedy to odsetek identyfikacji prawicowych wśród młodzieży plasował się na rekordowo wysokim poziomie, za wynik ten odpowiadali głównie młodzi mężczyźni – poglądy prawicowe deklarowało aż 40% spośród nich (najwyższy wynik w historii naszych pomiarów) wobec 20% wśród kobiet. W 2020 roku sytuacja uległa odwróceniu – za rekordową liczbę deklaracji lewicowych odpowiadają przede wszystkim młode Polki. Z lewicą utożsamia się aż 40% z nich (najwyższy wynik w historii naszych badań i skok o ponad 20 punktów procentowych w stosunku do poprzedniego roku), wobec 22% wśród młodych mężczyzn” – czytamy w raporcie.

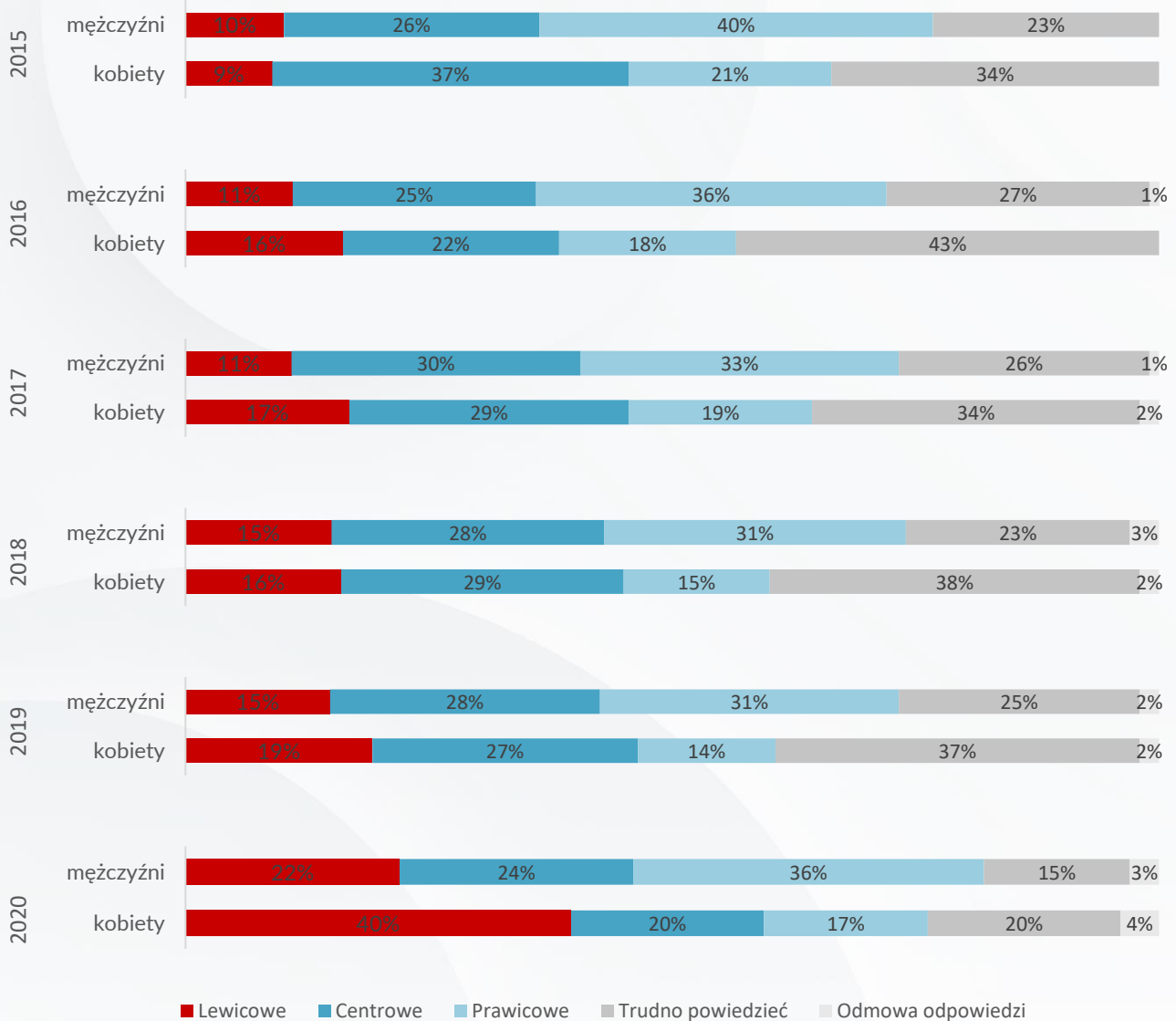
Badacze CBOS stwierdzili, że „tak jak sympatie prawicowe przeważały wśród młodych mężczyzn nad sympatiami lewicowymi w 2015 roku (czterokrotnie), tak przeważają i dziś, choć mniej wyraźnie (36% wobec 22%). W przypadku młodych kobiet w 2015 roku również obserwowaliśmy przewagę identyfikacji prawicowych nad lewicowymi (dwukrotną), jednak już w kolejnym roku spadła ona do zaledwie kilku punktów procentowych. W 2019 roku sympatie lewicowe po raz pierwszy przeważały w tej grupie nad prawicowymi (19% wobec 14%), a w 2020 roku ich odsetek wzrósł jeszcze dwukrotnie, osiągając pułap 40% (wobec 17% deklaracji poglądów prawicowych).”

Wyniki badań CBOS potwierdzają, także wśród najmłodszych Polaków, wzrost tendencji polaryzacyjnych. „W 2020 roku wzrosły – choć nierównomiernie – zarówno odsetki badanych o poglądach lewicowych, jak i prawicowych, a spadły odsetki centrystów oraz niezdecydowanych. Szczególnie wyraźnie widać tę zmianę w grupie młodych kobiet. Jeszcze w 2019 roku z poglądami lewicowymi lub prawicowymi utożsamiało się zaledwie 33% spośród nich (wobec 46% wśród młodych mężczyzn) – w 2020 roku odsetek ten wzrósł już do 57%

¹⁸ Poglądy polityczne młodych Polaków a płeć i miejsce zamieszkania, Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 28/2021, marzec 2021 https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_028_21.PDF [dostęp: 31 sierpnia 2023 r.]

(wobec 58% wśród młodych mężczyzn).”

Rysunek 1. Deklarowane poglądy polityczne kobiet i mężczyzn w wieku 18-24 lata

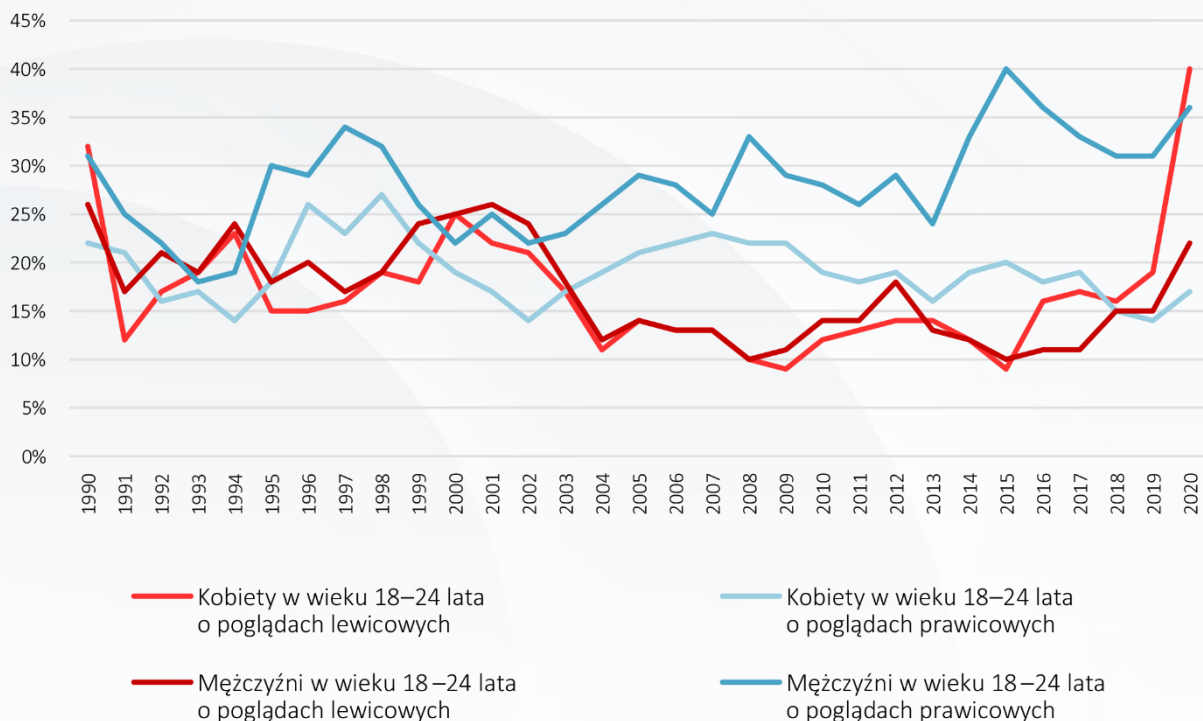

Źródło: CBOS. Dane z comiesięcznych badań CBOS zagregowane dla poszczególnych lat. W badaniach CBOS tożsamości ideowe mierzone są na 7-punktowej skali lewica–prawica. Za tożsamość lewicową uznane zostały wskazania punktów od 1 do 3, za centrową – punkt 4, a za prawicową – wskazania punktów od 5 do 7.

W kwestii dotyczących zróżnicowania poglądów politycznych z uwagi na miejsce zamieszkania, najwyższy odsetek autoidentyfikacji lewicowych obserwujemy w największych miastach (43%), a najniższy – na wsi (25%). Jak czytamy w Raplocie CBOS „warto jednak zwrócić uwagę, że ogólny wzrost deklaracji poglądów lewicowych wśród młodych Polaków

zaznaczył się wszędzie i nie ominął również mniejszych miejscowości. W istocie najsilniejsze, około dwukrotne wzrosty odnotowaliśmy w małych miastach liczących do 20 tys. mieszkańców (z 12% do 30%), w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców (z 19% do 36%), a także na wsi (z 12% do 25%).” Także w aspekcie miejsca zamieszkania trend polaryzacyjny jest dobrze widoczny. Badacze CBOS stwierdzają bowiem, że „zgodnie z ogólnym trendem polaryzacyjnym, wszędzie wzrosły również odsetki deklaracji prawicowych wśród najmłodszych badanych. Co ciekawe, najwyższy wzrost miał miejsce w największych miastach (z 18% do 33%). O 11 punktów procentowych wzrósł też odsetek autoidentyfikacji prawicowych w najmniejszych miastach (z 16% do 27%), w pozostałych kategoriach miejscowości wzrosty utrzymywały się na poziomie 1–2 punktów.”

Rysunek 2. Zmiany w odsetkach deklaracji poglądów lewicowych i prawicowych wśród młodych kobiet i mężczyzn od 1990 do 2020 roku

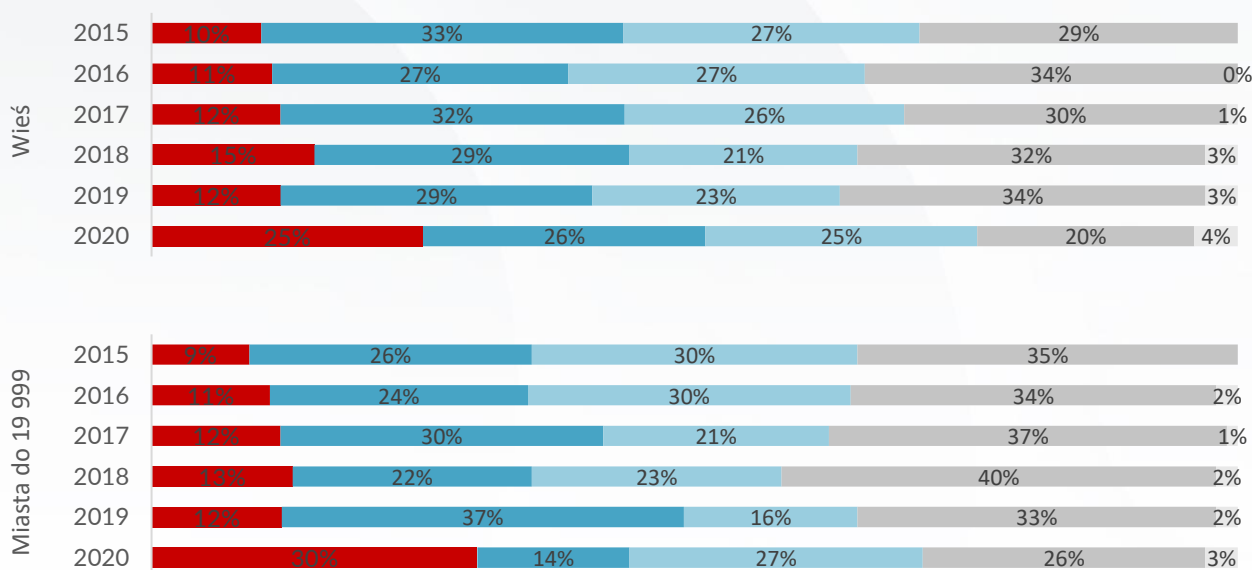

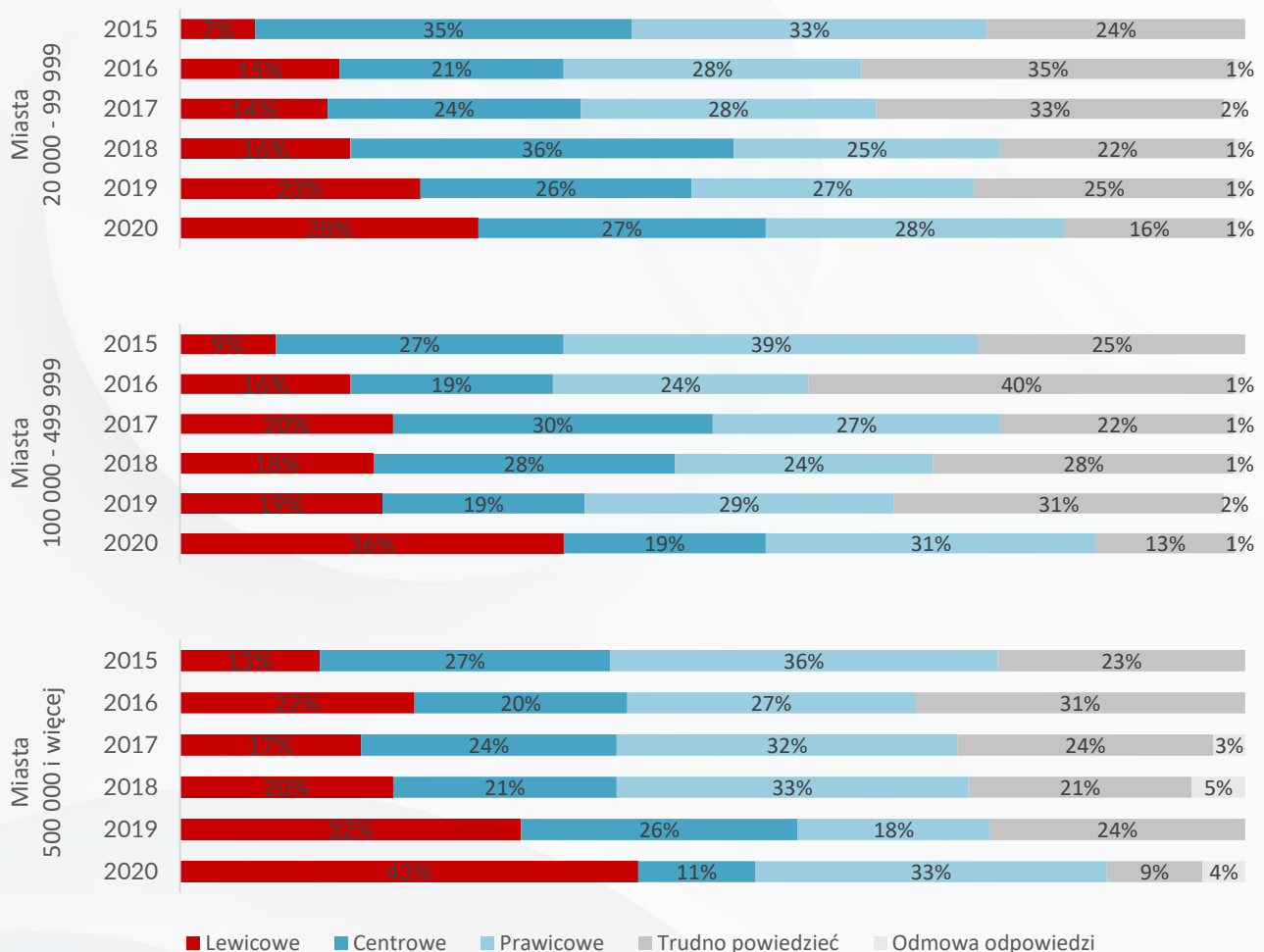
Źródło: CBOS. Dane z comiesięcznych badań CBOS zagregowane dla poszczególnych lat. W badaniach CBOS tożsamości ideowe mierzone są na 7-punktowej skali lewica–prawica. Za tożsamość lewicową uznane zostały wskazania punktów od 1 do 3, za centrową – punkt 4, a za prawicową – wskazania punktów od 5 do 7.

Zaobserwowana na poziomie całego kraju przewaga sympatii lewicowych wśród młodych Polaków znajduje odzwierciedlenie w małych miastach do 20 tys. mieszkańców, a także w miastach powyżej 100 tys. Jak czytamy w raporcie CBOS, nie można zaobserwować tej przewagi na wsi oraz w miastach od 20 do 100 tys. mieszkańców – również tutaj nie mamy jednak do czynienia z przewagą identyfikacji prawicowych, ale z równowagą pomiędzy dwiema orientacjami (po 25% deklaracji prawicowych i lewicowych na wsi oraz odpowiednio po 28% w miastach od 20 do 100 tys. mieszkańców). Największą przewagę sympatii lewicowych nad prawicowymi badacze CBOS odnotowali w największych miastach (43% wobec 33%).

„Opisane tendencje - zauważa Raport CBOS - uwypukla jeszcze zestawienie ze sobą podziałów według płci i wielkości miejsca zamieszkania. W 2020 roku zarówno na wsi, jak i w miastach odsetki autoidentyfikacji lewicowych były wśród młodych kobiet znacząco wyższe – co najmniej o kilkanaście punktów procentowych – niż wśród młodych mężczyzn. Najbardziej uderzająca różnica widoczna jest w dużych miastach liczących ponad 100 tys. mieszkańców – aż 54% mieszkających w nich młodych kobiet deklaruje poglądy lewicowe, wobec 25% młodych mężczyzn. Wśród tych ostatnich przeważają wyraźnie poglądy prawicowe (44%).”

Rysunek 3. Deklarowane poglądy polityczne osób w wieku 18-24 lata, a miejsce zamieszkania

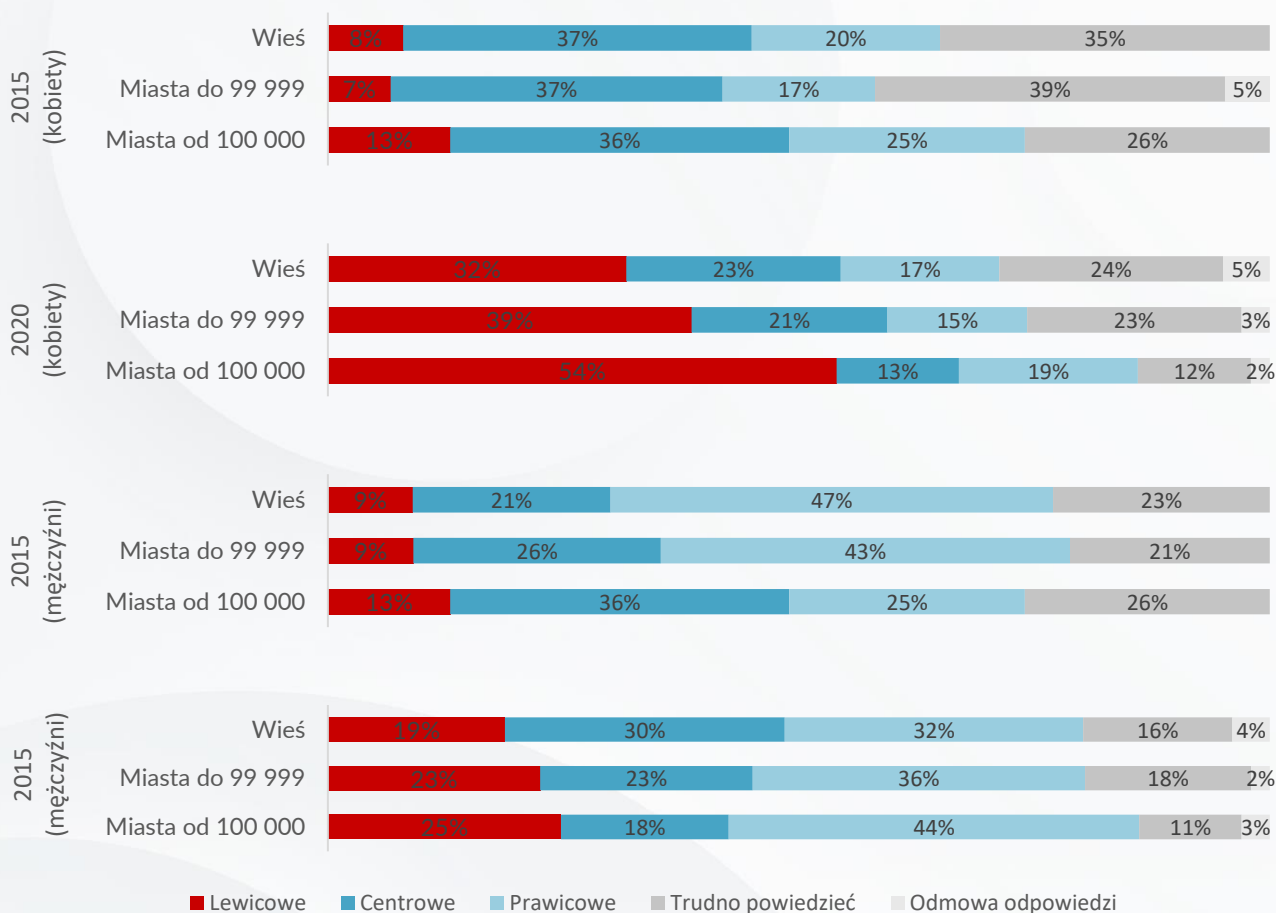

Źródło: CBOS. Dane z comiesięcznych badań CBOS zagregowane dla poszczególnych lat. W badaniach CBOS tożsamości ideowe mierzone są na 7-punktowej skali lewica–prawica. Za tożsamość lewicową uznane zostały wskazania punktów od 1 do 3, za centrową – punkt 4, a za prawicową – wskazania punktów od 5 do 7.

W podsumowaniu omówienia wyników badań badacze CBOS stwierdzają, że „dynamikę przemian światopoglądowych młodych Polaków najlepiej obrazuje zestawienie przedstawionych danych z wynikami z roku 2015, w którym odnotowaliśmy w tej grupie najwyższe odsetki sympatii prawicowych. W stosunku do tamtego okresu odsetek młodych kobiet deklarujących poglądy lewicowe wzrósł o 24 punkty procentowe na wsi (z 8% do 32%), o 32 punkty w miastach liczących mniej niż 100 tys. mieszkańców (z 7% do 39%) i aż o 41 punktów w dużych miastach – powyżej 100 tys. mieszkańców (z 13% do 54%). Wzrosty obserwowane wśród młodych mężczyzn są znacząco niższe niż wśród kobiet, w przypadku wsi ponad trzykrotnie (7-punktowy wzrost wobec 24-punktowego wśród kobiet).”

Rysunek 4. Deklarowane poglądy polityczne osób w wieku 18-24 lata, a płeć i miejsce zamieszkania

Źródło: CBOS. Dane z comiesięcznych badań CBOS zagregowane dla poszczególnych lat. W badaniach CBOS tożsamości ideowe mierzone są na 7-punktowej skali lewica-prawica. Za tożsamość lewicową uznane zostały wskazania punktów od 1 do 3, za centrową – punkt 4, a za prawicową – wskazania punktów od 5 do 7. Ze względu na niewielkie liczebności w próbie kategorie „miasta do 19 999 mieszkańców” oraz „miasta od 20 000 do 99 999 mieszkańców” zostały połączone w zbiorczą kategorię „miast do 99 999 mieszkańców”, podobnie jak „miasta od 99 999 do 499 999 mieszkańców” zostały połączone z „miastami od 500 000 mieszkańców” w zbiorczą kategorię „miast od 100 000 mieszkańców”

W podsumowaniu omówienia wyników badań badacze CBOS stwierdzają, że „dynamikę przemian światopoglądowych młodych Polaków najlepiej obrazuje zestawienie przedstawionych danych z wynikami z roku 2015, w którym odnotowaliśmy w tej grupie najwyższe odsetki sympatii prawicowych. W stosunku do tamtego okresu odsetek młodych

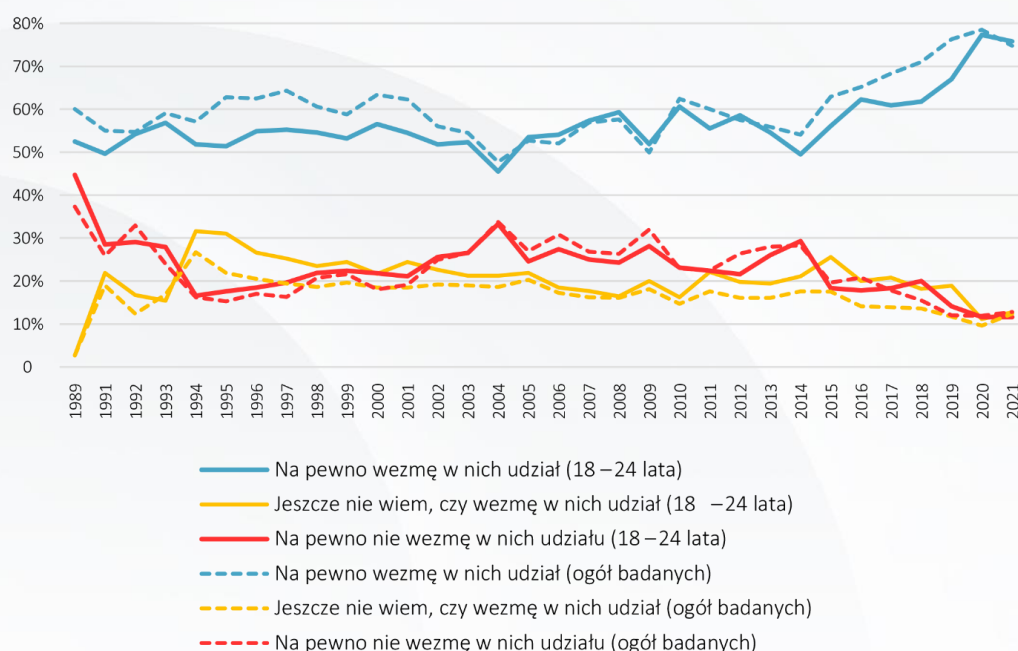
kobiet deklarujących poglądy lewicowe wzrósł o 24 punkty procentowe na wsi (z 8% do 32%), o 32 punkty w miastach liczących mniej niż 100 tys. mieszkańców (z 7% do 39%) i aż o 41 punktów w dużych miastach – powyżej 100 tys. mieszkańców (z 13% do 54%). Wzrosty obserwowane wśród młodych mężczyzn są znacząco niższe niż wśród kobiet, w przypadku wsi ponad trzykrotnie (7-punktowy wzrost wobec 24-punktowego wśród kobiet).”

Stwierdzono, że za zasadniczą zmianę w zakresie deklaracji ideowych (i wzrostu sympatii lewicowych) młodzieży w 2020 roku odpowiadają kobiety, tak jak w 2015 roku za wyraźny wzrost sympatii prawicowych w tej grupie odpowiadali głównie mężczyźni. Jak czytamy w Raporcie CBOS, „choć wśród młodych mężczyzn w 2020 roku również odnotowaliśmy pewien wzrost sympatii lewicowych, to wciąż przeważają wśród nich poglądy prawicowe. Można przypuszczać, że za wyraźniejszą przemianą światopoglądową młodych kobiet stoją żywsze reakcje na toczące się w 2020 roku spory polityczne wokół praw społeczności LGBT oraz prawa aborcyjnego. Widoczna tendencja do polaryzacji poglądów również zaznaczyła się o wiele silniej wśród młodych kobiet, co świadczyłoby o ogólnym wzroście zainteresowania tej grupy życiem publicznym. Najwyższy odsetek lewicowych autoidentyfikacji notujemy w największych miastach, a najniższy – na wsi. Warto jednak zaznaczyć, że ogólny wzrost sympatii lewicowych wśród młodzieży wystąpił wszędzie i często bardziej wyraźny był w mniejszych miejscowościach. Największy rozryw między poglądami młodych kobiet i mężczyzn widzimy w największych miastach – ponad połowa ich młodych mieszkanków deklaruje sympatie lewicowe (54%), a niemal połowa ich młodych mieszkańców – sympatie prawicowe (44%)”.

Interesujące dane wynikają z badań CBOS ewolucji preferencji partyjnych najmłodszych wyborców w ostatnich dwóch dekadach. Jak czytamy „(...) sytuacja, kiedy deklaracje udziału w wyborach wśród młodych praktycznie nie odbiegały od wskazań wśród ogółu wyborców, trwała prawie dekadę, do 2013 roku. Później kolejne pokolenie najmłodszych wyborców najwyraźniej znowu zniechęciły się do polityki i deklarowana frekwencja wyborcza w grupie wiekowej 18–24 lata lokowała się o kilka punktów procentowych poniżej średniej wśród ogółu zapowiadających swój pewny udział w wyborach. Taki stan rzeczy utrzymywał się aż do roku 2020, kiedy motywacje wyborcze najmłodszych uczestników głosowania ponownie nasiliły się, a dodatkowo chęć uczestniczenia w demokratycznej procedurze wyłaniania posłów i senatorów rosła szybciej wśród młodych osób niż wśród ogółu wyborców. Między 2019 a 2020 rokiem frekwencja deklarowana przez

najmłodszych głosujących wzrosła aż o 10 punktów procentowych (z 67% do 77%), podczas gdy wśród ogółu wyborców tylko o 3 punkty (z 76% do 79%). Jednak, ogólnie rzecz biorąc, chęć udziału w wyborach wśród ogółu badanych wciąż była nieco wyższa, niż wśród najmłodszych wyborców. Rok 2021 przyniósł dalszą, niebywałą mobilizację polityczną młodego pokolenia: średnia deklarowana frekwencja wyborcza w okresie od stycznia do września 2021 roku okazała się wyższa wśród młodych niż wśród ogółu respondentów (odpowiednio 75,66% wobec 74,55%). Szczególnie uwidoczniło się to na początku roku, w okresie od stycznia do marca 2021 – w tym czasie chęć udziału w wyborach była wśród młodych wyższa od przeciętnej o 4–5 punktów procentowych. W kolejnych miesiącach ta mobilizacja młodych nieco się obniżyła, by we wrześniu ponownie wzrosnąć (deklarowana frekwencja wśród młodych – 83%, wśród ogółu – 77%).¹⁹

Rysunek 5. Deklaracje udziału w wyborach do Sejmu i Senatu – Polacy w wieku od 18 do 24 lat na tle ogółu badanych (lata 1989-2021, w procentach dla poszczególnych lat)

*Dane dla roku 2021 pochodzą tylko z pierwszego półrocza

Źródło: CBOS. Preferencje partyjne najmłodszych wyborców i ich ewolucja w ostatnich dwóch dekadach, Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 122/2021, październik 2021

¹⁹ Preferencje partyjne najmłodszych wyborców i ich ewolucja w ostatnich dwóch dekadach, Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 122/2021, październik 2021 https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_122_21.PDF [dostęp: 31.08.2023]

Zaangażowanie młodzieży – interpretacja danych

Analizując dostępne raporty z badań i studia empiryczne dotyczące postaw politycznych młodzieży, politolog Adam Kądziera wyróżnił następujące nastawienia wobec polityki występujące w badanej grupie wiekowej:

1. W grupie osób młodych zauważa się niskie zainteresowanie sprawami politycznymi w porównaniu do innych segmentów społeczeństwa. Od roku 1989 do 2015, ludzie w przedziale wiekowym 18–24 lata rzadko wskazywali, że polityka jest dla nich niezwykle interesująca (1–3%) lub interesująca (4–5%). Z drugiej strony, często opisywali swoje zaangażowanie w ten obszar jako ograniczone (25–37%) lub niemalże brakujące (16–27%). Badania przeprowadzone przez Adama Kądzierę w październiku 2019 roku ukazują podobny obraz. Większość młodych ankietowanych opisała swoje zainteresowanie polityką jako niewielkie (51,9%) lub minimalne (38,8%). Tylko 8,5% uznało je za duże lub bardzo duże.
2. Zaangażowanie młodych ludzi w działalność społeczną i polityczną jest niskie. W wolnych chwilach młode pokolenie w wieku 15–30 lat częściej wybiera aktywność fizyczną (45%) lub spotkania z przyjaciółmi (40%) niż uczestnictwo w inicjatywach społecznych czy wolontariacie (22%). Znalezienie młodych zainteresowanych byciem członkiem partii politycznych to rzadkość - to tylko 1%. Młodsze pokolenie jest samo dla siebie surowe, uważając, że ich rówieśnicy mają niewielkie (46,0%) lub minimalne (17,2%) zaangażowanie w sprawy polityczne.
3. Młodsze pokolenie przygląda się polityce i jej przedstawicielom z dużą dozą krytycyzmu. Badania pokazują, że choć młodzi Polacy mają różnorodne przekonania polityczne, ich spojrzenie na życie polityczne jest zbliżone. Głównie negatywny obraz polityki jest podawany jako kluczowy powód (32,9% odpowiedzi) dla ich braku zainteresowania polityką. Ich postrzeganie polityków nie jest pochlebne - uważają ich pracę za dość niekorzystną (40,2%) czy wręcz bardzo niekorzystną (23,3%). Tylko nieliczni (7,3%) mieli wyjątkowo pozytywne zdanie, a 28,1% oceniło je umiarkowanie pozytywnie.
4. W wyborach na prezydenta w 2020 roku zaobserwowano wyraźny wzrost

frekwencji wśród młodych Polaków. Potwierdzają to dane z badań exit poll przeprowadzonych przez różne stacje telewizyjne. W roku 2019, zaledwie 27,6% młodych ludzi w wieku od 18 do 29 lat zagłosowało w wyborach do Parlamentu Europejskiego. W wyborach parlamentarnych tego samego roku, frekwencja w tej grupie wyniosła 46,4%. Były to wyniki niższe w porównaniu do średniej frekwencji ogólnonarodowej. Jednakże, w wyborach prezydenckich w 2020 roku, aż 62,3% młodych wyborców wzięło udział w pierwszej turze. W drugiej turze frekwencja ta wyniosła 67,2%. Frekwencja wśród młodszej grupy zbliżyła się do średniej ogólnonarodowej. To pokazuje, że młodzi ludzie mogli wpłynąć na końcowy wynik wyborów. W wyborach prezydenckich w 2015 roku, największe poparcie wśród młodych wyborców zdobył Paweł Kukiz (41,1%). Następnie uplasowali się: Andrzej Duda (20,7%), Bronisław Komorowski (13,8%) i Janusz Korwin-Mikke (13,6%). W drugiej turze Andrzej Duda uzyskał 59,9%, podczas gdy Komorowski 40,1%. Trzech z czterech kandydatów kojarzyło się z prawicą, co pokazuje dominację prawicowych postaw wśród młodych w tamtym okresie. W sumie 75,4% młodych głosowało na tych trzech prawicowych kandydatów. W wyborach parlamentarnych w 2015 roku, podobny trend był widoczny. Prawo i Sprawiedliwość zdobyło najwięcej głosów młodych (26,6%), a następnie Kukiz'15 (20,6%) i KORWiN (16,8%). Jeśli przyjmiemy, że pierwsze trzy partie to ugrupowania prawicowe, uzyskały one razem 64% poparcia wśród najmłodszych wyborców.

W 2019 roku podczas wyborów do parlamentu największe wsparcie wśród wyborców do 29 roku życia zdobyły partie: Prawo i Sprawiedliwość z wynikiem 26,3%, Koalicja Obywatelska w skład której wchodziły PO, .N oraz Zieloni z 24,3%, Konfederacja Wolność i Niepodległość z wynikiem 19,7%, Sojusz Lewicy Demokratycznej z 18,4% oraz Polskie Stronnictwo Ludowe z 9,7%. Łączne poparcie dla ugrupowań o charakterze prawicowym, czyli Prawo i Sprawiedliwość oraz Konfederacji, wyniosło 46%. Było to o 18 punktów procentowych mniej niż w 2015 roku, co wskazywało na ewolucję preferencji politycznych młodszej generacji Polaków. Wskazywały na to badania społeczne, a potwierdzenie przyniosły wybory prezydenckie w 2020 roku. W pierwszej turze wyborów 23,8% młodych głosowało na Rafała Trzaskowskiego, 23,0% na Krzysztofa Bosaka, 22,3% na Szymona Hołownię, 19,3% na Andrzeja Dudę oraz 7,2% na Roberta Biedronia. W drugiej turze kandydat Koalicji Obywatelskiej zdobył 64,4% poparcia młodych, podczas gdy ówczesny prezydent uzyskał

35,6%. Całkowite poparcie dla kandydatów o profilu prawicowym w 2020 roku (rozumianym jako Andrzej Duda i Krzysztof Bosak) wyniosło 42,3%. Było to o 33,1 punktów procentowych mniej w porównaniu do wyborów prezydenckich w 2015 roku²⁰.

Przeprowadzone badania, w których uczestniczyło 172 studentów Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego, kierunku pedagogika, potwierdzają tendencję o minimalnym zaangażowaniu młodych ludzi w politykę. Jak pisała w 2017 r. dr Ilona Kość, tylko 12% badanych studentów deklaroowało duże zainteresowanie polityką. To osoby, które mimo młodego wieku od lat czynnie angażowały się w działania o charakterze politycznym, niektóre nawet deklaroowały przynależność do ugrupowań politycznych. Prawie co drugi student (48%) deklaroował umiarkowane zainteresowanie polityką, które najczęściej ożywione było zbliżającym się terminem kolejnych wyborów i pojawiającymi się plakatami wyborczymi. Ta grupa interesowała się polityką również wtedy, gdy dochodziło do sensacyjnych sporów między politykami, spektakularnych wydarzeń; kiedy wszystkie media informowały o pewnym fakcie, np. aferze z politykiem w roli głównej. Aż 44% badanych deklaroowało, że wcale nie interesuje się polityką, generalnie nie zna polityków, nie chodzi na wybory. Studenci przyznawali się do tego zadziwiająco ostentacyjnie, komentując słowami: są sprawy bardziej interesujące niż polityka, politycy zawsze kłamią, jeszcze mam czas na politykę. Bardzo często powtarzały się wypowiedzi: mój głos i tak nic nie zmieni, i tak politycy robią, co zechcą, szkoda czasu na politykę, kiedyś będę chodziła na wybory²¹.

Badaczka Uniwersytetu Szczecińskiego konkluduje przygnębiającym stwierdzeniem, że „najmłodszy wyborcy, w tej grupie również studenci, potencjalna elita Polski, mało czytają, nie mają potrzeby/nawyku kupowania prasy zarówno tej codziennej, tym bardziej tzw. tygodników opiniotwórczych. Sporadycznie oglądają programy informacyjne czy publicystyczne, zastępując je ewentualnie lekturą newsów z portali internetowych, w efekcie nie znają nazwisk najważniejszych polityków, nie wiedzą, kto jest kim w polityce. Pokolenie urodzonych po 1989 roku jest społecznie i politycznie wycofane. Bardziej od demokracji interesuje ich ekonomia, a od polityki oczekują konsumenckiej oferty²².

²⁰ Kądziela, A., Metodologia badań postaw politycznych młodzieży w świetle badań empirycznych [w] Studia politologiczne 2021 vol.59 [<http://www.studiapolitologiczne.pl/pdf-136123-64173?filename=Metodologia%20badan%20postaw.pdf>]

²¹ Kość I., Między obojętnością a zaangażowaniem. Źródła dylematów decyzji wyborczych studentów <https://wnus.edu.pl/psw/file/article/download/14874.pdf>

²² Kość I., Między obojętnością a zaangażowaniem. Źródła dylematów decyzji wyborczych studentów <https://wnus.edu.pl/psw/file/article/download/14874.pdf>

Aktywność społeczna młodzieży

Jakkolwiek jest zróżnicowana, to aktywność społeczna młodych Polaków – wbrew obiegowym opiniom utrwalanym przez takie akcje jak „Szlachetna Paczka” czy „Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy”, nie jest niestety zjawiskiem powszechnym. Dane mówiące o blisko 3 tys. młodych Polaków angażujących się co roku w wolontariat misyjny²³ czy też w ramach działań Caritas - blisko 90 tys. osób ale we wszystkich grupach wiekowych²⁴ nie napawają optymizmem. Niewiele lepiej było w przypadku akcji „Szlachetna Paczka”, działania wokół której w 2020 roku połączyły wprowadzić ponad 400 tys. – ale także uwzględniając wszystkie grupy wiekowe²⁵.

Warto zauważyć, że w całym interesującym nas okresie nasiliło się w Polsce zjawisko tzw. aktywizmu społeczno-politycznego, animowanego przez siły opozycyjne wobec rządów prawicy, Działania te w sposób szczególny adresowane były do młodzieży, wykorzystując rosnące znaczenie – zwłaszcza wśród młodych ludzi – mediów społecznościowych. Jednym z najbardziej widocznych przykładów aktywności politycznej młodzieży w Polsce w ostatnich latach były protesty przeciwko reformie edukacji, które odbyły się w 2017 roku. Kolejnym przykładem takiej aktywności były protesty przeciwko wyrokowi Trybunału Konstytucyjnego w sprawie aborcji, które odbyły się w 2020 roku. Osobnym wątkiem stały się działania młodzieży w kwestiach społecznych i środowiskowych. Widoczne było to zwłaszcza podczas strajków klimatycznych inspirowanych przez szwedzką aktywistkę klimatyczną Gretę Thunberg czy kwestii praw człowieka, równości płci i praw osób LGBT.

Niewątpliwie jednym z czynników odgrywających kluczową rolę w mobilizacji młodych ludzi do działań politycznych i społecznych były media społecznościowe. Platformy takie jak Facebook, Instagram i Twitter stały się miejscem, gdzie młodzież dyskutowała o ważnych kwestiach, organizowała protesty i wydarzenia, oraz dzieliła się swoimi przemyśleniami na temat bieżącej sytuacji politycznej i społecznej. Młodzież wykorzystywała także media społecznościowe do prowadzenia kampanii na rzecz różnych spraw. Były to na przykład kampanie online na rzecz praw człowieka, ochrony środowiska czy równości płci. Przykładem

²³ <https://wpolityce.pl/kosciol/509718-ok3-tys-mlodych-polakow-rocznie-angazuje-sie-w-wolontariat>

²⁴ <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Pandemia-zwiekszyła-zaangażowanie-Polakow-w-wolontariat-8237176.html>

²⁵ <https://www.szlachetnapaczka.pl/superw/artykuly-wolontariat/dlaczego-mlodzi-ludzie-angazuja-sie-w-wolontariat/>

może być tutaj akcja #BlackProtest przeciwko zaostreniu prawa aborcyjnego.

Można więc pokusić się o stwierdzenie, że jedną z przyczyn niesatysfakcjonującego poziomu zaangażowania społecznego młodzieży może być ich zanurzenie w przestrzeń świata wirtualnego, które z pewnością pogłębiło się w okresie pandemii koronawirusa. Raport „Nastolatki 3.0” zwraca uwagę, że „uczestnictwo w życiu społecznym poprzez technologie cyfrowe wpływa na kondycję emocjonalną jednostek, ale także na jakość interakcji i więzi społecznych, postaw społecznych i obywatelskich. Troska o młode pokolenie, wymaga stałego monitoringu i refleksji nad intensywnością i sposobami korzystania z Internetu wśród dzieci i młodzieży. System edukacji oraz proces kształtowania pożądanych postaw społecznych potrzebuje aktywnej obserwacji zmian społecznych i technologicznych”²⁶.

Młodzież apolityczna, ale coraz bardziej spolaryzowana?

Powróćmy i przyjrzyjmy się wnikliwiej cytowanemu już wyżej raportowi "Polityczny portret młodych Polaków w 2019 r., przygotowanemu przez Centrum Badań Marketingowych INDICATOR w ramach projektu realizowanego przez Fundację Konrada Adenauera i politologa Adama Kądziałę²⁷.

W badaniu przyjęto, że osoba młoda to ta, która posiada czynne prawo wyborcze (18 lat) i nie ukończyła 30 roku życia. Blisko 91 proc. młodych Polaków ocenia swój poziom zainteresowania polityką jako mały lub bardzo mały, a 60 proc. nie posiada sprecyzowanych poglądów politycznych - wynika z raportu "Polityczny portret młodych Polaków w 2019 r.". Udział w wyborach parlamentarnych deklarowało wtedy 62,2 proc. młodych.

Z badania wynika, że 90,7 proc. młodych Polaków ocenia swój poziom zainteresowania polityką jako mały lub bardzo mały. Głównymi czynnikami wpływającymi na brak zaangażowania młodych w życie polityczne są: negatywny obraz życia politycznego

²⁶ Nastolatki 3.0, NASC, Warszawa 2017, s. 28. <https://www.scdn.pl/images/stories/RAPORTY2017/18.pdf>

²⁷ Badanie zrealizowane zostało w dniach 5-23 września 2019 r. metodą CATI przez Centrum Badań Marketingowych INDICATOR w ramach projektu realizowanego przez Fundację Konrada Adenauera i politologa Adama Kądziałę na ogólnopolskiej grupie osób w wieku 18-30 lat. W badaniu wzięło udział 1200 osób. Próba była reprezentatywna ze względu na takie zmienne jak: płeć, grupa wiekowa, województwo, wielkość miejsca zamieszkania. <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/90-proc-mlodych-polakow-nie-interesuje-sie-polityka,42325.html>

(32,9 proc.) i brak poczucia wpływu na rzeczywistość (25 proc.) oraz niski poziom debaty publicznej (23,9 proc.).

60,1 proc. młodych Polaków nie posiada sprecyzowanych poglądów politycznych. Po 9,8 proc. deklaruje zaś poglądy lewicowe i centrowe, 6,5 proc. - prawicowe.

Z raportu wyłonił się także negatywny obraz polityków w oczach młodego pokolenia. Działania polityków negatywnie oceniło 63,5 proc. młodych, według 74,1 proc. badanych działania polityków nie są zgodne z ich oczekiwaniami.

Z badania wynikało również, że przed przyszłym rządem młodzi stawiają oczekiwania związane z przede wszystkim z kwestiami podwyższenia płacy minimalnej (76,3 proc.), równouprawnienia płci (70,3 proc.), utrzymania programu 500 plus (54,8 proc.), neutralnego światopoglądowo państwa (49,3 proc.), powszechnego i bezpłatnego dostępu do edukacji przedszkolnej (37,8 proc.), a także rejestracji związków partnerskich (34,1 proc.).

Świadczy to o tym, że młode pokolenie w Polsce ma niskie zaangażowanie w działania polityczne, mimo że wyraźnie pragną wpływać na rzeczywistość wokół nich. Czują potrzebę zaangażowania w politykę, ale brakuje im zrozumienia dla jej procesów. Widzą świat polityki jako coś odległego od ich codziennych doświadczeń. Szukają nowych rozwiązań i liderów, którzy potrafią komunikować się z nimi przy użyciu nowych technologii. Mirosława Grabowska sugeruje, że może to być pierwsze pokolenie, które odnosi się do polityki w sposób obojętny i dystansuje się od bieżących wydarzeń politycznych (Socha 2016). Niemniej jednak można argumentować, że ich obojętność polityczna jest jedynie powierzchowna, a ich potencjał nie jest w pełni doceniany przez obecne partie. Ewidentne jest to w rosnącym wsparciu wśród pokolenia „Z” dla partii zarówno lewicowych, jak i ekstremalnie prawicowych. Widzą one takie partie jako alternatywę dla tradycyjnego podziału politycznego.

Podsumowując w 2021 roku tendencje zauważalne wśród najmłodszych wyborców Piotr Trudnowski z Klubu Jagiellońskiego zauważył, że w naturalnej reakcji na rosnące zainteresowanie polityką, w Polsce rośnie polaryzacja poglądów prawicowych i lewicowych. Jak mówił Piotr Trudnowski „mamy do czynienia z nagłym wzrostem deklarowanych postaw lewicowych. Z niecałych 10% w 2015 roku, deklarowane poglądy lewicowe wzrosły do 30% w 2020 roku. Co również ważne, w tym samym czasie wzrosła również liczba osób deklarujących poglądy prawicowe. Z czego to wynika? Przede wszystkim z tego, że zmniejsza się liczba deklarujących się jako centrowe, a także zmniejsza się liczba osób

niezdecydowanych. Występuje polaryzacja poglądów prawicowych i lewicowych”²⁸.

„Z trendem polaryzacyjnym i zwiększonym zainteresowaniem polityką – kontynuuje Trudnowski - mamy do czynienia nie tylko wśród młodych Polaków, ale w całym społeczeństwie. Od 2015 roku poglądy lewicowe w całym społeczeństwie wzrosły z 14% do 20%, a prawicowe z 31,5% do 36%. W tym samym czasie liczba niezdecydowanych spadła. Czy to oznacza, że czekają nas rządy lewicy wybranej przez młodych obywateli? Najnowsze badanie sympatii partyjnych Polaków jest uderzające – w grupie wiekowej 18-24 partia rządząca zyskuje tylko 2% poparcia!” – stwierdza Piotr Trudnowski.

„Nie jest jasne, czy młodzi ludzie deklarując poglądy lewicowe mają na myśli sprawy społeczne, gospodarcze, podatki i związki zawodowe, czy raczej prawa kobiet i mniejszości. Patrząc na wyniki kwartalne zauważmy, że szczyt (35%) deklarowanych poglądów lewicowych obserwowaliśmy w połowie 2020 roku, po czym nastąpił spadek i już pod koniec roku takie poglądy deklarowało tylko 30% ankietowanych. To pokazuje, że mieliśmy do czynienia z krótkotrwałym wzmożeniem światopoglądowym, co wcale nie musi przełożyć się na trwałą deklarację takich poglądów.” – zauważa Piotr Trudnowski i dodaje: Co do kierunku zmian nie ma wątpliwości – młodzi ludzie są dziś o wiele bardziej lewicowcami, niż byli pięć lat temu”²⁹.

Pokolenie Z – próba analizy

W obszernej analizie Ewa Dąbrowska-Prokopowska i Grzegorz Nowacki pochyłili się nad fenomenem aktywności politycznej pokolenia Z we współczesnej Polsce. Warto omówić obszerne fragmenty tego opracowania, ponieważ autorzy oparli się na opisie pokolenia Z w porównaniu z generacją X i generacją Y, z położeniem nacisku na specyfikę ich poglądów, aktywności i zaangażowania w sferze polityki. Aktywność polityczną pokolenia Z analizowano zaś na poziomie konwencjonalnym (udział w wyborach) i niekonwencjonalnym (gotowość do protestów)³⁰.

²⁸ Trudnowski P., Młodzi za lewicą czy przeciw PiS?, Klubotygodnik, 23 lutego 2021 r. <https://klubjagiellonski.pl/2021/-02/23/pis-ma-2-poparcia-mlodzi-za-lewica-czy-przeciw-pis-video/>

²⁹ tamże

³⁰ Dąbrowska-Prokopowska E., Nowacki G., Młodzi, gniewni i zagubieni, czyli o aktywności politycznej pokolenia Z we współczesnej Polsce [w:] Kwartalnik Trzeci Sektor, nr 51-52(3-4/2020), s. 64-79

Pokolenie „Z” w Polsce ma odmienny punkt widzenia na koncepcję tradycyjnie pojmowanego dobra wspólnego, często traktując ją jako coś odległego. Jeśli kwestia dobra wspólnego nie wiąże się bezpośrednio z ich osobistymi interesami, zwłaszcza tymi promowanymi w mediach społecznościowych, może być dla nich mniej istotna. Niemniej jednak nie można stwierdzić, że etyka oraz aktywność społeczna są dla nich bez znaczenia. Według Natalii Hatałskiej, która opiera się na badaniach opublikowanych w raporcie Gen Z: jak zrozumieć dzisiejszą młodzież, młodzi ludzie z tego pokolenia wykazują się dużym zaangażowaniem społecznym i świadomością ekologiczną. Hatałska podkreśla, że aż 34% młodzieży poniżej 18. roku życia wyraża obawy związane z degradacją środowiska. Niemniej jednak, choć deklaracje są mocne, nie oznacza to automatycznego zaangażowania w działania społeczne czy organizacje pozarządowe.

Zdaniem Hatałskiej, takie postawy często pozostają na poziomie słów, co potwierdzają statystyki z Raportu CBOS z 2018 roku, pokazujące stabilność poziomu zaangażowania społecznego w Polsce. Pomimo tego, młodzi ludzie mogą podejmować działania społeczne w inny sposób, korzystając z możliwości oferowanych przez świat cyfrowy. Internet oferuje wiele platform i grup społecznościowych umożliwiających działania charytatywne czy podpisywanie e-petycji.

Pokolenie „Z” w Polsce jest pod silnym wpływem globalnych trendów, promowanych za pośrednictwem mediów społecznościowych. Używając hashtagów, młodzi ludzie wyrażają swoje przekonania i wartości, które stanowią integralną część ich tożsamości w wirtualnym świecie. Hashtagi, zdefiniowane jako „słowa lub frazy poprzedzone znakiem #”, służą do kategoryzacji i łatwego wyszukiwania treści w sieci (Szeluga 2019). Niektóre społeczne kampanie online są inicjowane lub wspierane przez firmy, partie polityczne lub organizacje, co dodatkowo wzmacnia siłę rozpowszechniania takiego przekazu. Młodsze pokolenie, poprzez korzystanie z popularnych hashtagów, identyfikuje się z różnorodnymi ruchami społecznymi. Przykładowo, rosnące zainteresowanie ekologią i problemami klimatycznymi jest zgodne z globalnym trendem promującym ekoświadome życie (Hatałska 2020).

Nie można jednak zapominać, że działania w mediach społecznościowych coraz częściej przekładają się na realne akty protestu i zaangażowania społecznego. Emocje wyrażane przez pokolenie „Z” w mediach społecznościowych są intensywne i czasem radykalne. Choć media często podkreślają konserwatywne i nacjonalistyczne postawy młodych ludzi (Podgórska 2017), nie można generalizować, że dotyczy to tylko pokolenia „Z”. Również pokolenie „X”, „Y”

i baby boomers prezentują podobne przekonania. Badania CBOS z 2018 roku wskazują, że choć wśród młodych ludzi zauważalny był wzrost identyfikacji z wartościami prawicowymi w latach 2014-2015, nie różnią się oni znacząco w tym zakresie od starszych generacji.

Henryk Domański zauważa z kolei, że pewna część pokolenia "Z" ma konserwatywne postawy, ale są one bardziej pragmatyczne niż ideologiczne. W przeciwieństwie do starszych pokoleń, młodsze osoby nie kierują się głównie wartościami czy ideologią. Domański sugeruje, że prawicowe skłonności młodych nie wynikają z wartości, ale z pragmatycznych kwestii, takich jak postrzeganie uchodźców jako konkurencji w miejscu pracy. Nie jest to pogląd oparty na uprzedzeniach rasowych czy kulturowych, ale bardziej na ekonomicznych kalkulacjach.

Pokolenie "Z" jest bardziej indywidualistyczne, ale sceptyczne wobec instytucji, które uważa za przestarzałe. Oczekują, że państwo zaspokoi ich potrzeby i zapewni stabilizację, pozwalając na dalszy rozwój. Karolina Messyasz podkreśla, że młodsze pokolenie odczuwa frustracje i obawy związane z przyszłością zawodową, doświadczając trudności w wejściu w dorosłe życie. Otaczający ich świat społeczny wydaje się skomplikowany i odległy. Mimo że są bardzo indywidualistyczni i krytyczni, nie mają silnej potrzeby buntu, co odróżnia ich od poprzednich pokoleń.

Jan Czarzasty zwraca z kolei uwagę na narastające niezadowolenie młodego pokolenia Polaków z obecnych warunków pracy, ale wskazuje, że rzadko angażują się oni w aktywne działania zmierzające do poprawy tej sytuacji. W świetle jego badań z maja 2020 roku, młodzież często unika zaangażowania politycznego i zbiorowych działań. Chociaż najmłodsze pokolenie uważa aktualne spory polityczne, szczególnie te związane z wartościami i moralnością, za nieistotne, nie znaczy to, że odrzucają one zbiorowe manifestacje jako sposób wywierania presji na władzę.

Co ważne, młodzi Polacy często okazują solidarność z tymi, którzy, ich zdaniem, są dyskryminowani przez pewne elity polityczne. Ale taka solidarność najczęściej przejawia się w działaniach online, takich jak dyskusje na mediach społecznościowych, używanie specjalnych filtrów na profilach czy podpisywanie e-petycji. Bezpośredni udział w protestach na żywo jest rzadszy, być może ze względu na postrzegane ryzyko lub poczucie, że to nie jest konieczne. Badania z 2016 roku dotyczące tzw. czarnych protestów przeciwko propozycjom zaostrzenia prawa antyaborcyjnego potwierdzają tę obserwację.

Podsumowując, młode pokolenie Polaków wydaje się bardziej skłonne do "wirtualnego" popierania różnorodnych inicjatyw protestacyjnych niż do bezpośredniego uczestniczenia

w nich czy inicjowania takich działań. Chociaż są wysoce etyczni i zorientowani na wspólnotę, mogą nie mieć odpowiednich narzędzi do aktywnego zaangażowania się w zbiorowe działania. Zamiast tego wybierają bezpieczniejsze, indywidualne sposoby wyrażenia swojego poparcia, głównie przez media społecznościowe.

W kontekście trwałości demokracji w Polsce pojawia się wyzwanie związane z wychowaniem pokolenia „Z” w duchu postaw skupionych na indywidualizmie, pragmatyzmie, roszczeniach, frustracji i jednoczesnej alienacji politycznej. Radosław Marzęcki zauważa, że młodzi ludzie, gdy osiągną dojrzałość, stają się pełnoprawnymi, aczkolwiek niedoświadczonymi, członkami społeczeństwa demokratycznego. Pierwsze kroki, jakie podejmują w życiu publicznym, mogą kształtować ich dalsze postawy obywatelskie. Ważne jest, aby klasy polityczne były świadome tego, jak ich działania wpływają na percepcję społeczną, zwłaszcza wśród młodszych. Dla wielu młodych ludzi z pokolenia „Z” działania głównych partii politycznych wydają się niewiarygodne.

Krystyna Szafraniec podkreśla, że młodzież nie jest całkowicie niezainteresowana polityką, ale wybiera inny sposób wyrażania swojego niezadowolenia. Młodsze pokolenie często widzi polityków jako postacie medialne, a nie rzeczywiste reprezentacje ich przekonań. Polityczne zawirowania wzbudzają w nich negatywne uczucia, co jest często widoczne w ich aktywności w mediach społecznościowych. Dla wielu z nich polityka wydaje się być niezrozumiałą i niesprzyjającą ich potrzebom grą prowadzoną przez starsze generacje. W efekcie taka postawa może prowadzić do uczucia wykluczenia przez tradycyjne ugrupowania polityczne, co z kolei może kierować ich w stronę ekstremalnych opcji politycznych.

Dlaczego młodzież nie partycypuje politycznie?

Czym zatem tłumaczyć niską partycypację społeczno-polityczną Polaków? Zdaniem politologa dr. Radosława Marzęckiego, młodzi ludzie dla żadnej partii politycznej nie są grupy docelowej, którą partie chciałyby – i były w stanie – długofalowo zagospodarować.

„Nie jest żadną tajemnicą – pisze Marzęcki - że młodzi obywatele – i to niezależnie

od kontekstu geograficznego – partycypują w polityce o wiele rzadziej niż ludzie w średnim wieku i starsi. Te generacyjne różnice w poziomie politycznego zaangażowania są widoczne szczególnie w tzw. konwencjonalnych formach partycypacji (np. poziomie frekwencji wyborczej). Zarówno w Stanach Zjednoczonych, Europie Zachodniej, jak i w państwach postkomunistycznych, frekwencja wśród najmłodszych grup wiekowych jest zawsze najniższa. Rezultaty najnowszych analiz naukowych dowodzą jednak, że choć młodzi częściej niż starsi angażują się w działania niekonwencjonalne (np. demonstracje, podpisywanie petycji), to ogólny poziom ich zaangażowania politycznego jest dziś znacząco mniejszy niż w latach 70. i 80. XX w.”³¹

Zdaniem naukowca, młodzi obywatele to najbardziej zdepolityzowana grupa wiekowa we współczesnej demokracji. „Nie oznacza to jeszcze, że uprawnione są katastroficzne wizje, w których młodzież staje się grabarzem naszej przyszłej wolności. Umiejętności, zasoby i zainteresowanie sprawami politycznymi rodzą się i rozwijają wraz z pojawieniem się obowiązków związanych z dorosłym życiem. Małżeństwo, posiadanie dzieci, aktywność zawodowa są ważnymi czynnikami integrującymi jednostkę ze wspólnotą, rozwijającymi społeczne potrzeby i stymulujące polityczną świadomość. Często dają też stabilność i doświadczenie, które czynią polityczną partycypację łatwiejszą i bardziej znaczącą.”³²

W przeprowadzanej w 2016 roku analizie dr R. Marzęcki zastanawiał się nad niskim poziomem partycypacji młodych ludzi w ówczesnych protestach Komitetu Obrony Demokracji. Jak zauważał, „w Polsce bardziej skłonna do uczestnictwa politycznego jest raczej młodzież o poglądach prawicowych niż lewicowych. W tym kontekście warto zauważyć, że takie kategorie, jak wolność, niepodległość czy demokracja, dla ludzi młodych – urodzonych na przełomie lat 80. i 90. XX w, a przez to niepamiętających z bezpośredniego doświadczenia czasów PRL – traktowane są w dużej mierze jako zjawiska zastane, jako swoiste normy społeczne, co może determinować specyficzne podejście do tych wartości. Na poziomie deklaracji demokracja jest bardzo wysoko ceniona przez młodych Polaków. Zdecydowana większość badanych – 90 proc. – wyraża przekonanie, że ważne jest, by Polska była krajem rządzonym w sposób demokratyczny. Przeciwnicy takiego poglądu stanowią bardzo wąski margines.”³³

³¹ Marzęcki R., Młodzi w polityce – narzędzie czy podmiot? [w:] Kultura Liberalna, Nr 369 (5/2016), 2 lutego 2016
<https://kulturaliberalna.pl/2016/02/02/radoslaw-marzecki-kod-demokracja-mlodzi-polacy/>

³² tamże.

³³ tamże.

Uniwersalne wydają się jednak mimo upływu czasu konkluzje badacza dotyczące wniosków z badań młodzieży. „Młodzi ludzie – pisze dr Marzęcki – niejednokrotnie podkreślali, że ich interesy, poglądy i opinie są niedostatecznie reprezentowane przez partie polityczne (wówczas w szczególności przez PO) zarówno w dyskursie politycznym, jak i procesach decyzyjnych. Mimo że partie i ich liderzy mają niebagatelny wpływ na strukturę tematów publicznych debat, to nigdy nie były zainteresowane wynoszeniem do rangi istotnych problemów kwestii najbardziej palących dla młodego pokolenia: bezrobocia, polityki mieszkaniowej czy jakości edukacji. Planowanie strategiczne, w którym znaczące miejsce zajmowałaby dzisiejsza młodzież, ustępowało krótkowzrocznej polityce, w której młody wyborca stawał się „instrumentem” osiągnięcia przyziemnego celu: konkretnej puli głosów. Po 1989 r. nie stawialiśmy sobie publicznie pytania o społeczną rolę elit politycznych, o ich edukacyjny obowiązek względem młodych obywateli, urodzonych i wychowanych w nowej, demokratycznej Polsce. Ich stosunek do państwa, prawa, samej demokracji klaruje się w procesie socjalizacji politycznej. Z braku pozytywnych wzorców, za normę biorą wzorce negatywne: kłótność, brak zaufania, nieumiejętność współpracy.”³⁴

Nowe pokolenie młodych Polaków – jakie będzie?

Prof. dr hab. Krystyna Szafraniec z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, socjolog młodzieży, która zajmowała się w swojej pracy kondycją i strategiami życiowymi Polaków w warunkach zmiany systemowej, postawiła w Raporcie „Młodzi 2020” tezę, że w Polsce wyrasta zupełnie nowe młode pokolenie młodych. „Na dzień dzisiejszy jego dynamikę wyznaczają kwestie mentalne i światopoglądowe, sprowokowane – z jednej strony – wojnami politycznymi starszego pokolenia, których nie da się obejść, z drugiej zaś specyfiką młodego wieku, gdzie w obliczu jeszcze nieskrystalizowanego „ja”, które właśnie w tym czasie Pytania o różnicę w bólach się rodzi, bardzo dużą rolę odgrywają kompensacje zewnętrzne dostarczane przez wyraziste idee, ideologie, walczące światopoglądy. W Polsce obserwujemy przenoszenie się tych podziałów na ludzi młodych, czemu towarzyszą próby ich politycznego

³⁴ tamże.

zaszufladkowania, choć nie mają one wcale takiego charakteru. Miejscem, gdzie ten podział przebiega, nie jest scena polityczna, a głowa, w której zagnieżdżają się preferencje dotyczące fundamentalnych zasad organizacji życia społecznego, przyjmowanych koncepcji świata i samego siebie” – zauważa prof. K. Szafraniec.

Zdaniem K. Szafraniec, „dychotomiczny podział na wizję kolektywistyczną i indywidualistyczną wydaje się najlepiej oddawać przestrzeń, w której kształtuje się tożsamość współczesnej młodzieży. Cechą istotną tej pierwszej jest założenie, że to grupa stanowi „byt pierwotny”, a jednostka nie może istnieć jako byt autonomiczny. Grupa odpowiada za jednostkę, jest źródłem kryteriów dobra i zła, wskazuje autorytety. Rolę jednostki stanowią posłuszeństwo i działanie na rzecz grupy oraz poświęcanie się dla niej. Zupełnie inaczej ujmuje tę relację indywidualistyczna wizja świata, gdzie społeczeństwo jest stanowione w wyniku stosowania demokratycznych procedur, gdzie jednostki stanowią byty samodzielne, odpowiadają za siebie, same określają, co jest dla nich dobre i złe, i decydują o swoim losie. W polskich realiach ta gra toczy się między nowoczesnością a konserwatyzmem, różnice zaś dotyczą nie tylko preferowanych wizji porządku społecznego, lecz również prywatnych filozofii życia i stylów myślenia. Rezultat gry nie jest przesądzony. Historia zna przypadki, gdzie głębokie, otwarte konflikty społeczne doprowadzają do takiego naruszenia poczucia bezpieczeństwa, że ludzie w obliczu utraty zaufania do tego, co tu i teraz, gloryfikują przeszłość i chętnie uciekają w autorytaryzm” – dodaje prof. K. Szafraniec³⁵.

³⁵ Pytania o różnicę – z prof. Krystyną Szafraniec rozmowa Michał Boni [w:] Boni. M, Młodzi 2020 - w poszukiwaniu tożsamości. Raport, Fundacja im. S.Batorego, Warszawa 2021

Bibliografia

1. Adam Kądziela, Metodologia badań postaw politycznych młodzieży w świetle badań empirycznych, *Studia Politologiczne* 2021;59
2. Radosław Marzęcki, Młodzi wyborcy jako audytorium „dyskursu zmiany” w 2015 roku, *Przegląd Politologiczny* 2017;1
3. Michał Boni, Młodzi 2020 - w poszukiwaniu tożsamości. Raport, Fundacja im. S. Batorego, Warszawa 2021
4. Ewa Dąbrowska-Prokopowska, Grzegorz Nowacki, Młodzi, gniewni i zagubieni, czyli o aktywności politycznej pokolenia Z we współczesnej Polsce, *trzeci sektor* 51–52 (03–04/2020)
5. Adam Kądziela, Partycypacja wyborcza młodych Polaków - uwarunkowania i wyzwania, *Prawo i Polityka*, 2019;9
6. Karolina Messyasz, Postawy polityczne młodzieży polskiej w świetle badań empirycznych, *Władza Sądzenia*, 7 (1) (2015)
7. Poglądy polityczne młodych Polaków a płeć i miejsce zamieszkania, Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 28/2021, marzec 2021 https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_028_21.PDF [dostęp: 31 sierpnia 2023 r.]
8. Preferencje partyjne najmłodszych wyborców i ich ewolucja w ostatnich dwóch dekadach, Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 122/2021, październik 2021 https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_122_21.PDF [dostęp: 31.08.2023]
9. Lucyna Myszka, Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży - przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto? [w:] *Kultura-Społeczeństwo-Edukacja*, 2013/4/2, s.141-163, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element-ojs-doi-10_14746_kse_2013_4_2_10 [dostęp: 31 sierpnia 2023 r.]